

БЕОГРАДСКИ МУЗЕЈИ

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

Оснивање Народног музеја у Београду сме се везати за 10 мај 1844 године када је Јован Ст. Поповић, тадашњи начелник Попечитељства просвешченија разаслао распис свим окружним начелствима у коме се апелује за сакупљање и предавање старина за Народни музеј. У овом распису обећавају се и извесне награде за предате предмете. У исто време Попечитељство је упутило претставку Државном Совјету, да се одреди сума од 400 дуката за откуп и прибирање реткости. Међутим Совјет је због оптерећености касе решио: „да се умјестност претставленија увиђа, и зато ради откупљивања какове древности за музеум србскиј, да Попечитељство наособно чини предложенија“.

Међутим, интересовање за старине и предмете музејског карактера почиње још за време кнеза Милоша. Старине којима је Србија била богата нису могле раније скренути на себе пажњу због тежине турске окупације. После ослобођења од турског притиска, почиње постепено да се развија интерес и у вези с питањем старина. Тако, Вук Караџић, спада и на том пољу међу прве пионире. Он 3 априла 1821 године шаље Копитару један римски натпис са једног римског споменика из Пожеге који је нешто касније пребачен у Крагујевац. Он касније, 1826 године пише у *Даници* чланак под насловом „Почетак описанија српских манастира“, који одушевљава Јоакима Вујића, па се и он на своме путу по Србији бави описивањем споменика културе те врсте.

У ово време стижу често извештаји кнезу Милошу од народних старешина о старинама. Кнез Милош је обично наређивао да се, ако се радило о покретним споменицима, пренесу у Крагујевац. Шта је било са овим предметима и где су они смештани није познато. Међутим, право схватање кнеза Милоша о вредности старина није било на завидном нивоу. Из бележака Јована Гавриловића сазнаје се да је кнез Милош 1831 године продао извесну количину старих новаца у Бечу по њиховој металној вредности. Гавриловић је настојавао да се „новци чувају као документи за историју и друге студије“. Новине Србске региструју један већи налаз „римских древних новаца“ откривен приликом грађења једне куће. Овај налаз испитао је поменути Јован Гавриловић а касније је то учинио и са збирком новаца Лукијана Мушицког која је била откупљена од стране Друштва Србске Словесности. Међутим, ни после овог, нема никакве акције за систематско сакупљање и сређивање старина.

У Србији се први пут, међутим, помиње музеј 1837 године. Наиме, кнез Милош је од барона Хердера, немачког природњака који је путовао по Србији добио збирку минерала коју је на том путу сакупио. Кнез Милош је ову збирку сместио и чувао. У вези с тим А. А. Патон, први енглески конзул у Србији каже: „По свом повратку с пута (по Србији) немачки геолог Хердер је предао примерке од нађених минерала кнезу

Милошу који их сада брижљиво чува у музеју у Крагујевцу.“ Да ли су у овом музеју били смештени и предмети археолошког карактера није познато. Крагујевачка минералозна збирка је пренета касније у Београд и укључена у колекцију Лицеја. Сигурно је, међутим, да 1840 године у Србији није постојао Археолошки музеј. 1841 године у *Новинама Србским* се помиње „Музеум лицеја“ у Београду а такође он се помиње и 1843 године.

Друштво Србске Словесности је 31. V. 1842 године откупило од Др. Ђорђа Мушицког нумизматичку збирку владике Лукијана Мушицког, која се састојала од новаца сакупљених на територији Срема.

У свом извештају: „Стање србско-народног музеума“, Јов. Ст. Поповић класификује предмете у пет група и то: 1. Повеље и дипломе; 2. Књиге; 3. Печати; 4. Стари српски новци и 5. Бугарски новци. Он је ове предмете описао и дао њихов садржај. Међутим, Ј. Ст. Поповић у истом извештају вели да се: „Осим ови новаца налази у музеуму Србском, као што сам горе навео, много ствари страни, знаменити за нас по томе, што су све нађене у нашој земљи.“

У Народном музеју и данас постоји „Списак ствари Музеуму припадљечи 1848 године“. Овај списак израђен је на захтев Министарства финансија. 12 јануара 1853 године Министарство просвете предлаже државном Савету да се сви предмети музејског карактера који се налазе по разним канцеларијама уступе Министарству просвете. Министарство, такође предлаже Савету да се створи библиотекарско звање са 300 талира годишње плате. Библиотекару би се, по том предлогу поверила управа и Библиотеком и Музејем.

Већ 16 фебруара 1853 године изишао је закон у смислу поменутог предлога и ствара се библиотекарско звање при Министарству просвете.

За првог библиотекара и чувара Музеја би 16 децембра 1856 године постављен Филип Николић, учени Србин из Брестовца у Бачкој. Николић је пре

доласка у Србију свршио Универзитет у Кијеву. Николић је био постављен под уговором као страни држављанин и на дужности је остао све до одласка из Србије.

После Николића за библиотекара и чувара Музеја био је 16 маја 1857 године постављен Ђура Даничић. Даничић је на дужности остао све до 26 новембра 1859 године када одлази за професора Велике школе. После Даничићевог одласка дошао је на исту дужност Миливоје Прајзовић. После Прајзовића долази за библиотекара Коста Црногорац 10 фебруара 1860 године и остаје на дужности све до 4 маја 1861 године када постаје професор гимназије.

10 јуна 1861 године за библиотекара и чувара музеја био је постављен Др. Јанко Шафарик, професор Велике школе. Шафарик је пристао да се прими ове дужности под условом да има исте услове и права које је имао као професор на Великој школи. У вези с тим Министарство просвете је донело одлуку 5. јуна 1861 године да се један професор Велике школе, вешт библиотекарском послу, постави за библиотекара са платом и правима која је имао док је био професор Велике школе. Делатност Шафарикова се одразила на обе установе. Библиотека је добила потпуно унутрашње уређење а Музеј, који је до тада био само магацин старина, постаје прави музеј.

За време Шафарика, дошао је за помоћника библиотекара Др. Михајло Розен са 300 талира годишње плате. Он је дошао на ову дужност 1856 године и остао све до 4 децембра 1869 године. После Розена за помоћника је дошао Јосиф Мајзнер, за кога се зна да је на дужности био још 1888 године.

Шафарик је остао на дужности све до 8 септембра 1869 године када постаје државни саветник. За време Шафарика Музеј се уселио у зграду Капетан Мише Анастасијевића. Такође, за његово време збирке Друштва Србске Словесности коначно су 1864 године постале саставни део Народног музеја.

После Шафариковог одласка за чувара био је постављен Стојан Новако-

Сл. 1 — Златна маска из Требеништа (Народни музеј)

вић. Новаковић је на дужности дошао 27 новембра 1869 године и остао све до 2 априла 1873 године када постаје министар просвете и црквених послова. У својој студији „Српски историско етнографски музеј“ објављеној у *Гласнику Друштва Србске Словесности XXXIV*, о карактеру и тешкоћама Музеја, Новаковић се жали да Музеј не може да покаже свој прави карактер услед недостатка просторија. Он између осталог каже: „по општем стању збирака својих налази се још у стадију постојања и прибирања“. Он се такође жали да се на Музеј мало троши (буџет у то време износи и за библиотеку и за музеј свега 520 дуката), како му је мало радне снаге посвећено. У вези с тим он пледира да се створи Српски историско етнографски музеј у Београду и одређује какав би он карактер имао.

Нарочиту пажњу треба обратити на мишљење Новаковићево изнето у истом чланку. Он између осталог каже: „Наш музеј могао би се карактерисати као археолошки музеј за оно што се у нашој земљи ископава и налази од старих историских споменика било нашег

народа било осталих. Наше народно, вели он даље, држи превагу над осталим, али не колико самим бројем старина колико збирком историских слика која је такође састављена са музејем.“

На развитак и напредак Музеја утицала је и заједница Музеја са Библиотеком, пошто је са обе установе управљао и руковао само један човек а тек од Шафарика обе установе имале су свега два чиновника. Но недостатак просторија и материјалних средстава такође је успоравало развитак Музеја. После Новаковића за библиотекара долази 6 фебруара 1875 године Јован Бошковић који на дужности остаје све до 10. октобра 1880 године када постаје професор Велике школе.

После Бошковића долази архимандрит Нићифор Дучић.

19 марта 1881 године изишао је закон о Народној библиотеци и Музеју. Овим законом Музеј је одвојен од Библиотеке. Музеј је том приликом добио свог чувара. По закону је установљен и један одбор „ради помоћи библиотекару и чувару музеја, и ради свестра-

нијег вршења послова". Међутим, буџет остаје за обе установе исти све до 1887 године када Музеј добија свој буџет. После доношења овог закона за чувара Музеја постављен је архитекта Михајло Валтровић, професор археологије на Великој школи а Дучић и даље остаје на дужности библиотекара. После Дучићевог одласка са дужности 15 маја 1886 године једно време је управа над библиотеком била поверена чувару Народног музеја Михајлу Валтровићу.

Оснивањем Српске Академије наука, дужности ранијег поменутог одбора прелазе на Претседништво Академије. У параграфу 7 Закона о Академији наглашено је да је Народни музеј придодат Академији и да је надзор над њим поверен њеном Претседништву. Када се Српско Учено друштво спојило са Академијом 1892 године, заостале збирке којима је Друштво располагало биле су придодате Музеју.

На развитак и унапређење Музеја добро се одразило и оснивање Српског Археолошког друштва 1883 године које почиње да издаје свој часопис *Стари-нар*.

Пошто су збирке нагло расле и умножаване, просторије у Великој школи (Капетан Мишино здање) постале су недовољне да би Музеј могао нормално функционисати. Музеј се због тога морао 1892 године преселити у две суседне зграде које су се налазиле на месту данашњег Природно-математичког факултета. Међутим, после сеобе Музеј није могао бити потпуно отворен за публику све до 1904 године због недостатка чувара за обезбеђење збирки и неких других важних потреба. 1901 године издваја се Етнографско одељење из оквира Народног музеја и постаје Етнографски музеј.

1895 године Народни музеј добија за помоћника чувара професора II београдске гимназије Милоја М. Васића, који већ идуће године одлази у Берлин на специјализацију из археологије. У ово време Музеј има разгранате везе са страним стручњацима и музејима. 1905 године марта месеца Милоје Васић, постаје доцент на Универзитету, али и

даље ради у Музеју. 1 јануара 1906 године Васић преузима дужност чувара Народног музеја. Октобра месеца исте године у Музеј долази Др. Владимир Петковић и постаје помоћник чувара и води одељак за византиске и српске старине. Михаило Валтровић је званично био чувар музеја до краја 1905 године али и даље ради у Народног музеју.

У време Валтровића и Васића музеј почиње активно да врши ископавања и истраживања на више локалитета (Viminacium, Винча итд.).

1906 године Етнографски музеј је коначно и административно одвојен од Народног музеја.

*

За време I Светског рата Народни музеј је преживљавао тешке дане и тешко настрадао. Првих дана рата зграда Музеја је била погођена гранатом и претрпела велике штете. Знатан део објеката био је уништен или оштећен. За време првог пада Београда Аустријанци су однели знатан број објеката. 1915 године упаковани су предмети и музејска библиотека и евакуисани у Косовску Митровицу. Пре него што су пале у руке непријатеља збирке су делимично биле опљачкане. Окупационе власти су заплениле сандуке у току 1917 године пренеле у Београд и изложиле у три собе у згради дотадашњег Министарства привреде (Улица Кнеза Милоша број 6). У току окупације многи су предмети однети у Беч и Пешту. Такође и приликом повлачења непријатеља 1918 године многи су предмети нестали. После ослобођења, приликом ревизије заосталог музејског материјала, констатовано је да се читаве колекције не налазе у Музеју. Тако опљачкан и осиромашен Музеј, претстављао је сенку некадашњег врло богатог Музеја. На захтев Министарства шума и рудника Музеј се опет морао селити.

Од 1 септембра 1919 године дужност чувара преузео је Др. Владимир Р. Петковић.

После завршетка I Светског рата у коме су, како је раније истакнуто, те-

Сл. 2 — Иван Мештровић: Сећање (Народни музеј)

шко настрадале музејске збирке, било је основно питање да се изврши њихова ревизија и да се обезбеди њихов смештај. Међутим, питање изградње зграде за Музеј и неразумевање надлежних власти у вези с тим питањем, навеле су дотадашњег чувара Музеја Милоја Васића да поднесе оставку. После оставке Милоја Васића дужност преузима В. Р. Петковић, који и даље настоји да се сазида зграда за Музеј али у томе није постигао успех. Као што је већ речено Музеј на концу добија зграду у Милоша Великог улици број 58 у којој смешта своје збирке и отвара их публици јануара 1923 године. Међутим, лапидаријум се смешта у дворишту исте зграде и отвара публици 1925 године. Поменута зграда није одговарала ни основним музеолошким принципима и захтевима. Али и поред тога до зидања нове зграде није дошло из више разлога упркос активном настојању Музеја. Музеј је остао у поменутој згради све до 1935 године, одакле се преселио у зграду Новог двора и са приватним збиркама модерног сликарства кнеза Павла постаје Музеј кнеза Павла, чије име носи све до ослобођења 1944 године.

У раздобљу између 1919 до 1935 године Народни односно Историско уметнички музеј, упркос свим тешкоћама, било смештаја било финансиског карактера, стално напредује и умножава своје збирке. Такође, у ово време Музеј развија широку активност на истраживању и проучавању споменика културе. Тако приливом стручног особља у Музеј, омогућено је да се изврши читав низ ископавања преисториских и античких локалитета (Плочник, Стоби, Винча итд.) о трошку и у режији Народног музеја. Наши средњевековни манастири и цркве у ово време подвргнути су врло брижљивом научном испитивању.

Народни музеј је у ово време издао низ публикација са резултатима који су постигнути на истраживањима музеја.

Идеја Владимира Петковића да се назив Народни музеј претвори у Историско уметнички музеј, остварена је тек

1930 године, ма да се овај назив често употребљава почев још од 1924 године.

1923 године одељење средњевековних старина поверено је Др. Лазару Мирковићу, професору Богословског факултета; одељења археологије су била нешто раније поверена Др. Балдуину Сарији, асистенту Универзитета. 1925 године постаје кустос Народног музеја архитекта Жарко Татић и поверена му је историска збирка после смрти Анте Мудровчића, дотадашњег руководиоца помоћног одељења. 1926 год. у Музеј долази за кустоса Др. Јоза Петровић, дотадашњи кустос Земаљског музеја у Сарајеву и преузима дужност Др. Балдуина Сарије који одлази на Универзитет у Љубљани. 1927 године Музеј због болести напушта Жарко Татић а за кустоса је постављен Др. Миодраг Грбић, дотадашњи кустос Музеја у Скопљу. 1928 године за кустоса долази Ђорђе Мано Зиси и преузима руковање Историском збирком. 1930 године Ђорђе Бошковић постаје кустос а 1931 године после Светислава Страле за кустоса Модерне галерије долази Зорица Симић дотадашњи асистент Музеја. Музеј је у ово време имао рестауратора, препаратора, фотографа, библиотекара и углавном могао да извршује функције савременог музеја.

Међутим, 1935 године на иницијативу кнеза Павла Карађорђевића, Народни односно Историско уметнички музеј уз опште негодовање културне јавности постаје „Музеј Кнеза Павла“ чије руководство преузима дотадашњи руководилац кнежеве галерије Др. Милан Кашанин, после пензионисања Др. Владимира Петковића. Музеј је отворен публици 1936 године.

Главну пажњу овај Музеј је сконцентрисао на употпуњавање Галерије слика. Овај Музеј дао је такође и прву савремену музеолошку поставку са модерним витринама и уређајем.

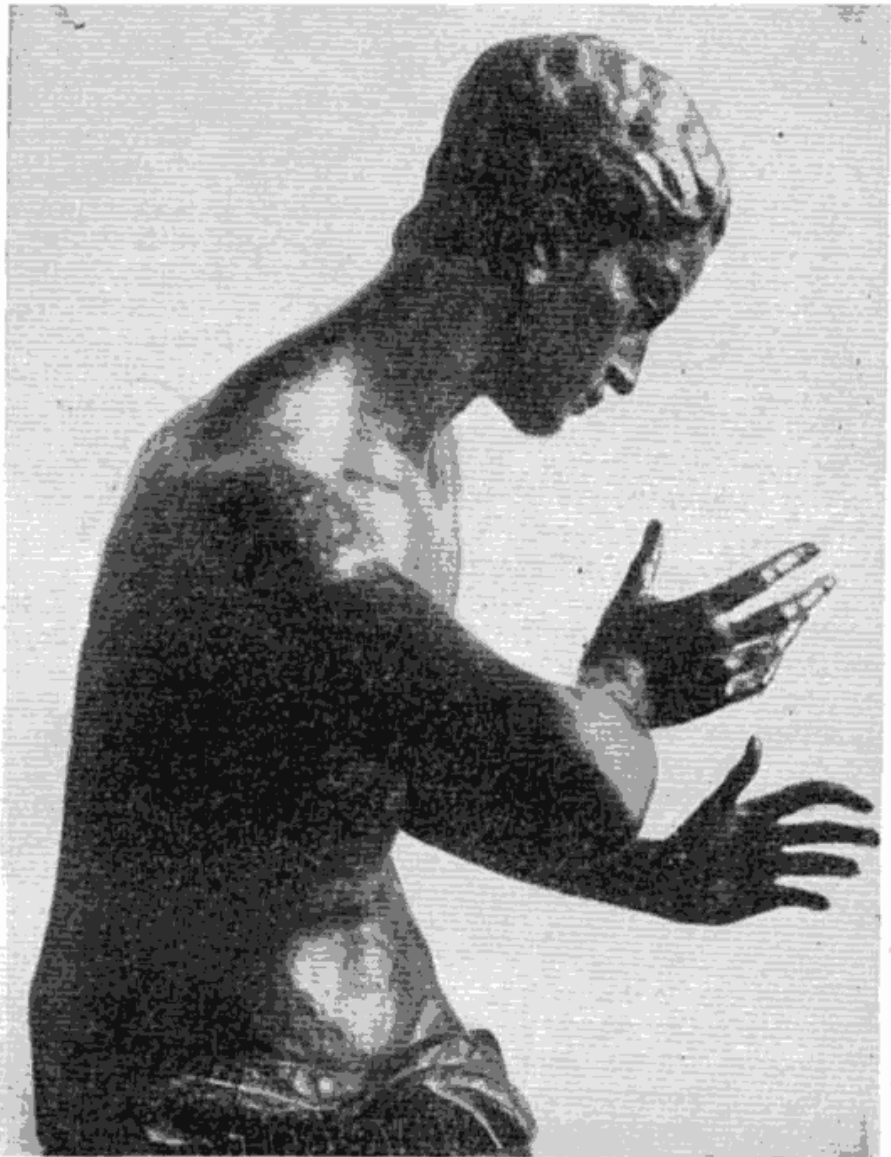
Главна активност Музеја била је сконцентрисана на повремене изложбе махом са тематиком старијег а нарочито новијег страног сликарства. Тако су приређене изложбе: италијанског портрета почев од ренесансе, модерне дан-

ске уметности, модерног француског сликарства, француског сликарства XIX века, модерног холандског сликарства, белгиског сликарства, турског сликарства итд.

Такође вођено је рачуна о употпуњавању фототеке. У вези са овим снимани су српски средњевековни споменици на терену. Такође и у погледу археолошких истраживања настављени су даљи радови на ископавању у Стобима све до 1940 године. Вршена је и конзервација у Стобима. 1936 године на Византолошком конгресу у Риму и Археолошком конгресу 1939 године у Берлину саопштио је резултате са ископавања у Стобима кустос Ђорђе Мано Зиси.

Велики део активности стручног особља Музеја заузимао је и рад на месечном часопису *Уметнички преглед*. У ово време издвојен је материјал за оснивање Војног музеја. У Музеју кнеза Павла радило је следеће стручно особље: директор Милан Кашанин; кустоси: Др. Миодраг Грбић, Др. Јоза Петровић, Ђорђе Мано Зиси, Арх. Иван Здравковић и Павле Васић, препаратор Милан Духаћ, фотограф Бранко Бугарчић.

После ослобођења 1944 Музеј кнеза Павла добија назив „Уметнички музеј“. Одмах по ослобођењу приступило се реорганизацији музеја са планским радом на употпуњавању, уређењу и систематизацији музејских збирки са ревизијом материјала.

Сл. 3 — Тома Росандић: *Свирач у харфи* (Народни музеј)

У згради Новог двора изведене су две савремене музејске поставке од којих је прва била једна од првих у Европи (1945). Друга поставка са истицањем уметничке вредности наше средњевековне уметности излагањем копија фресака и мулажа декоративне пластике. Ова друга поставка дала је идеју за Изложбу средњевековне уметности у Паризу.

Приређене су такође и изложбе: Народноослободилачка борба Југославије, Сликарство Југословена у XIX и XX веку која је касније обишла и неке

друге центре у Европи. Затим је приређена изложба Српског сликарства XVIII и XIX века.

Уметнички музеј се пресељава 1948 године у зграду бивше Берзе (Студентски трг број 13) а делом у зграду конзакнегиње Љубице. Због недовољног простора приступило се приређивању тематских изложби. Тако су приређене следеће изложбе: Етногенеза Јужних Словена, Стева Тодоровић, Ђура Јакшић, Паја Јовановић и Урош Предић, Београдско сликарство, Француско модерно сликарство, Француско романтичко сликарство, Петстогодишњица Душановог законика итд.

На пољу археолошког истраживања започета је акција на археолошком рекогносцирању. Вршено је ископавање словенског насеља на Најевој циглани код Панчева. Музеј је до оснивања Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе, водио бригу о заштити, конзервацији и рестаурацији споменика културе. Стручно особље делом је ангажовано да ради за Археолошки институт Српске Академије Наука. У ово време су организоване нове и реорганизоване постојеће радионице Музеја.

Музеј је организовао курсеве за унапређење стручних кадрова из унутрашњости, затим курс за асистенте Музеја и курс за препараторе.

У ово време издвојен је из збирки Музеја материјал за оснивање Музеја Вука и Доситеја а делом и за Музеј примењене уметности.

Музеј у ово време није имао посебних средстава за археолошка ископавања.

Особље Музеја се састојало из следећих лица: директор Вељко Петровић, секретар Вера Ненадовић, рачуновођа Љубомир Гавриловић.

Кустоси: Лиза Бихаљи, Зорица Симић Миловановић, Момчило Стевановић, Ђорђе Мано Зиси, Др. Растислав Марић и Мирјана Љубинковић.

Асистенти: Милутин Гарашанин, Јован Ковачевић, Нада Тодоровић, Катарина Амброзић и Воја Ђурић.

Асистенти приправници: Гордана

Тривунац, Десанка Скочајић, Љубиша Поповић, Мирјана Татић, Вера Медар, хонорарни приправници: Нада Јовановић, Слободанка Весовић.

Конзерватор: Милан Духаћ.

Препаратор: Александар Орел.

Рестауратор: Здравко Секулић, асистенти рестауратора: Небојша Јелача и Загорка Церовић.

Фотографи: Бранко Бугарчић и Бранко Савић.

Губитком зграде Новог двора и пресељавањем у зграду Берзе, Уметнички музеј дошао је у тежак положај излагања и смештаја својих збирки, због чега се радило на томе да Музеј дође до своје специјално грађене зграде. У том смислу је израђен и пројекат од стране архитекте Прљевића а терен за зграду је планиран на Ташмајдану. Међутим до реализације овог пројекта није могло доћи. Ово питање је повољно решено за догледно време уступањем Музеју зграде Инвестиционе банке.

Од 1952 године решењем Савета за просвету и културу НРС, враћено је Музеју његово првобитно име „Народни музеј“. После адаптације зграде Инвестиционе банке, Музеј је усељен у њу и добио је потпуно савремено уређење и нову музеолошку поставку. Народни музеј је оформљен као музеј археологије и уметности са поентом на развоју културе на нашем тлу од најстаријих дана до данас. Музејска поставка са коришћењем модерних техничких средстава дата је на научној бази по принципу еволуције и са жељом да се приближи разумевању најширих народних маса. Музеј је исте године издао штампани водич кроз музеј. Продужује се плански рад на употпуњавању збирки, њиховом чувању као и свестраном коришћењу у научне, просветне и васпитне сврхе. Трезори банке коришћени су за депое и уређене су систематске збирке, сређују се инвентари и картотеке, и припремају се научни каталози за штампу. Повећана је теренска истраживачка делатност, воде се ископавања на преисториским, античким и средњевековним локалитетима (Белотић, Губеревац и Брестовик). Про-

дужује се притом и сарадња са Археолошким институтом Српске Академије Наука. Приређују се курсеви за наставнике средњих школа, стручна предавања у музеју и ван њега. Приређују се тематске изложбе како у редовним изложбеним дворанама тако и у специјално уређеној дворани за те сврхе. До 1954 године приређене су изложбе: Пола века модерног југословенског сликарства, Изложба Српске графике XVIII века, Енглеског акварела. Изложба радова Павла Ђурковића, Српске уметности XVII—XVIII века, Изложба Фламандских мајстора, Изложба икона, Изложба нових аквизиција Музеја поводом десетогодишњице ослобођења Београда.

Реорганизација одељења предвиђа Преисториско, Античко одељење са грчким, римским и касноантичким отсецима; Средњевековно одељење са отсецима словенске археологије, византиског средњег века, српског средњег века и турског периода; Нумизматичко епиграфско одељење са отсеком за медаље; Галерија новије југословенске уметности; Галерија стране уметности; Пропагандно одељење за просветно педагошку и публицистичку активност и културне везе; Конзерваторско-преparatorско одељење; Реставраторско одељење; радионице: столарска, за рамове и позлате; фотографска лабораторија, браварско електричарска; Библиотека са хемеротеком и фототеком; Секретаријат са администрацијом, рачуноводством и економатом. Историска збирка спремна је за издвајање у перспективи (засад се налази у оквиру средњевековног одељења). Она је делом коришћена за изложбу Првог српског устанка и може да послужи за базу формирања Историског музеја. Лapidариум, смештен у подруму конака кнегиње Љубице очекује бољи смештај. За Галерију недовољност просторија мисли се пребродити дозирањем још једног спрата.

Народни музеј поред повољних услова добивених смештајем има и повећане буџетске партије откупа, за публикације, научна истраживања и ископа-

вања и за популаризацију васпитно просветног карактера Музеја.

Особље Народног музеја:

Директор Вељко Петровић, секретар Ранка Стефановић, рачуновођа Ђорђе Николић, економ Стеван Хајдуковић; Одељење пропаганде: Вера Ненадовић и Јован Секулић; кустоси руководиоци: Др. Драга Гарашанин, Ђорђе Мано Зиси, Др. Растислав Марић, Мирјана Љубинковић, Миодраг Коларић, Момчило Стевановић; библиотекар Елизабета Бићаљи; конзерватор Милан Духаћ; рестауратори: Здравко Секулић, Небојша Јелача и Загорка Церовић; кустоси руковаоци: Радослав Галовић, Радмила Васић, Блаженка Сталио, Љубиша Поповић, Десанка Скочајић, Мирјана Таћић Ђурић, Гордана Тривунац Томић, Катарина Амброзић, Вера Павловић, Радмила Михаиловић и Добрила Поповић; кустоси приправници: Миљивоје Величковић, Бранка Јеличић и Оливера Ђурић; хонорарни службеници: Нада Јовановић, Слободанка Весовић, Дана Димитријевић; препаратори: Александар Орел, Софија Ђурђевић; приправник рестауратора: Душан Михајловић; фотограф Милан Ђорђевић. Музеј затим има столара, два мајстора у радионици за рамове и позлату, бравара, електричара, затим више чувара за обезбеђење изложбених просторија и чистачица за одржавање чистоће у Музеју.

Народни музеј је комплексан по својим збиркама (археолошка, средњевековна, галерија југословенске и стране уметности и историска збирка). У току развоја, како је то у историјату наглашено, делови збирки су се издвајали дајући материјала за Етнографски музеј, Војни музеј, Музеј Вука и Доситеја и Музеј примењене уметности. У најближој перспективи издвојиће се и историска збирка. При музејској поставци од 1952 године, фондираној на научној бази, а израђеној по модерним принципима музеологије, Народни музеј утврђује свој карактер комплексног музеја са тежиштем на археологији и историји уметности, са основном тема-

тиком континуитета развоја културе и уметности на нашем тлу од најстаријих времена до наших дана. При том развој културе и уметности могао је бити упоредо приказан само до XVIII века, док се од тог доба надаље сужава тематика за ликовну уметност. Страна галерија има свој значај својим упоредним материјалом наговештавајући развој европске уметности. На тај начин није могло бити избегнуто двојство археолошке и галериске тематске поставке, од куда је комплексни карактер овог Му-

зеја. Народни музеј при свој оваквој комплексности, Музеј је специјалног карактера. То је централни музеј за археологију и уметност НРС, са ширим савезним значајем у погледу археолошког материјала и модерне галерије. Административно и буџетски потпада под надлежност НО града Београда.

У оквиру појединих одељења постоје специјалне збирке као на пример у одељењу југословенске уметности, сликарства, скулптуре, графике и збирка медаља. — В. М. З.

ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ*

Од Етнографског одељења Народног музеја у Београду, пре 53 године створена је самостална установа — Етнографски музеј. Постојање етнографских збирки датира још много раније. Из докумената „Стање српсконародног музеума 1844—1846“ и „Списак ствари музеума српског“ из 1848 године, види се да је у Народном музеју, који је био у заметку и у коме се претежно налазио археолошки материјал, било и етнографских предмета: накита, земљаног посуђа, амајлија и другог. озбиљније прикупљање етнографских предмета почело је касније.

1863 године, кад је на Московском универзитету основано „Друштво пријатеља природних наука“, поникла је мисао да се припреми изложба која би имала антрополошко и етнографско одељење. Наши најугледнији научници и културни радници прикупили су тада разноврстан етнографски материјал. Од тог материјала за изложбу у Москви издвојено је 6 комплетних народних ношњи, преко 100 фотографија и 20 слика. Изложба је отворена 1867 годи-

не а сав материјал, после изложбе, предат је Румјанцовском музеју.

Ова изложба потстакла је наше културне раднике да што пре приступе оснивању историско-етнографског музеја. За оснивање таквог музеја било је два предлога, прво д-р Валтазара Богшића да се оснује „Славенски музеум“ чији би темељ била славенска заједница, и предлог Стојана Новаковића који каже да при оснивању оваквих музеја треба ићи од појединих племена ка целини, а не обратно. На остварењу ових предлога се радило и већ 1872 године Стојан Новаковић даје „Предлог и нацрт за Српски историско-етнографски музеј“. Он каже: „Крајње би време било да се састави историско-етнографски музеј у коме би се очигледно могла видети заједница наша у свеколикој њеној разноликости, који би био да тачно речем Музеј српства, споменица наше досадашње исконске културе да ту послужи као ђутљива а уједно силно речита школа о јединству и о карактерним знацима наше народности“. Иако није дошло до оснивања самосталног историско-етнографског музеја све до 1901 године, ипак се веома живо радило на прикупљању етнографских предмета. У извештајима Академије из 1895, 1896, 1899, 1900 и 1901 тачно се наводи

* Податци за овај рад узети су углавном из чланка Митра Влаховића, директора Етнографског музеја у Београду: Етнографски музеј Н. Р. Србије.

Сл. 4 — Зграда Етнографског музеја 1901—1938 године

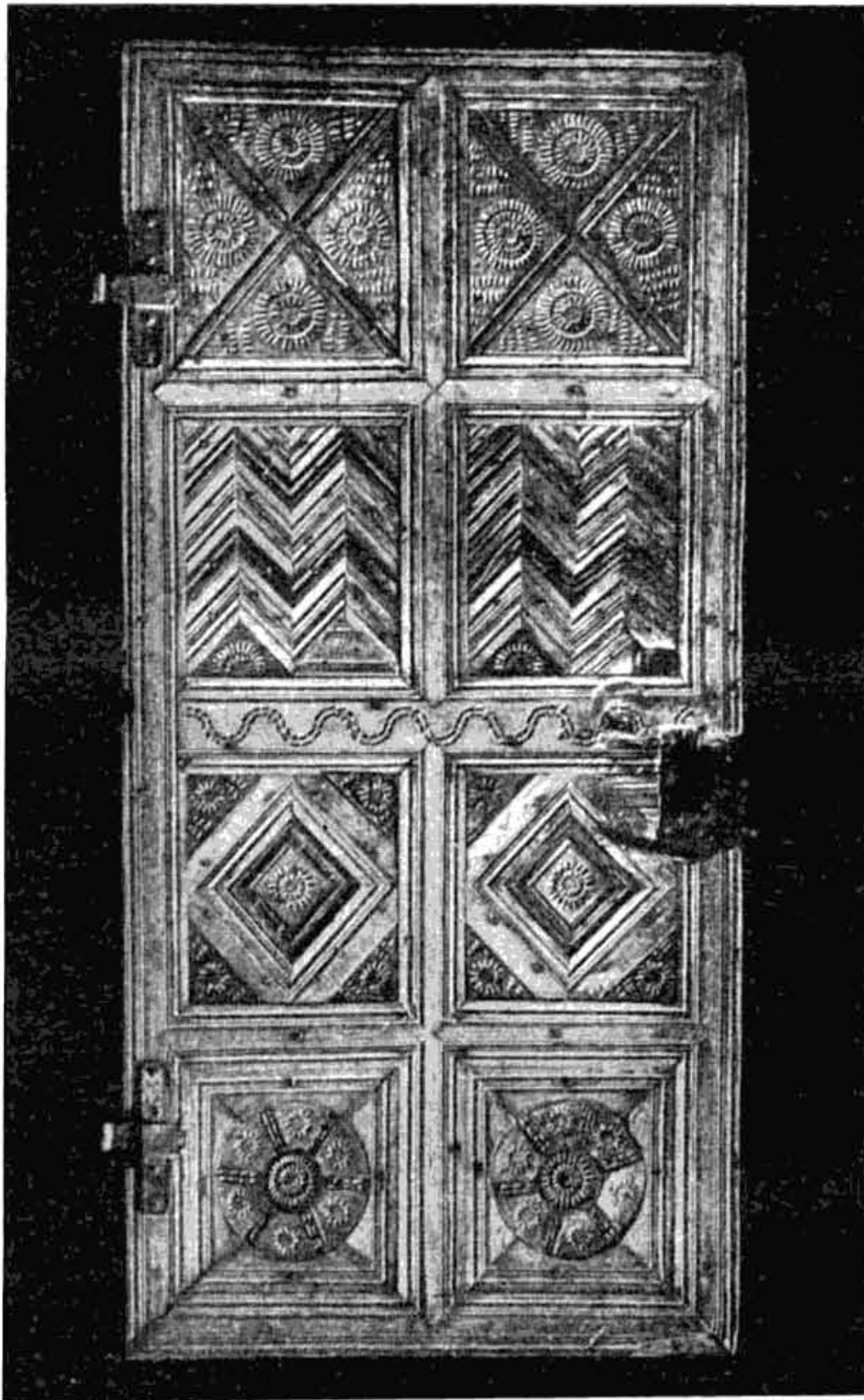
број предмета набављених за етнографско одељење.

Пок. Стевча Михајловић, државни саветник и бивши министар, тестаментом од 1898 г. завештао је своје имање са великом кућом у кнеза Милоша улици Музеју. Управник Народног музеја Валтровић те исте године каже: „У кући Стевче Михајловића сместиће се Етнографска збирка Народног музеја, те тако створити засебан Етнографски музеј. По пројекту који је урађен 1901 г. Народни музеј је подељен на 4 одељења од којих је треће било Етнографско. За то одељење одвојено је из Народног музеја око 1000 предмета ношње, накита и нарочито значајан албум Николе Арсенивића, са ношњама из целе Југославије. За помоћника чувара Народног музеја, за Етнографски одељак постављен је д-р Сима Тројановић, који је касније био управник Етнографског музеја. Исте године на рад новом музеју додељен је Никола Зега учитељ вештина I мушке гимназије, и један служитељ Народног музеја. Пошто је материјал из Народног музеја издвојен, особље Етнографског музеја нашло се пред великим задацима. Требало је средити добивени материјал и прикупити нове предмете, прво, за новоосновани

музеј, друго, за Међународну изложбу у Петрограду (Лењинграду) која се спремала за новембар 1902 године, и треће, за изложбу посвећену стогодишњици Првог устанка 1904 године.

Ове заиста замашне подухвате, пионири нашег музеја обавили су захваљујући огромном залагању као и помоћи наших службеника конзулата у нашим поробљеним крајевима, Турској и Аустроугарској, као и великог броја учитеља, наставника и ректора Призренске богословије. За изложбу у Петрограду Музеј је добио и велику суму од 40.000 динара те је на изложбу могао да изиђе са 16 комплетних народних ношњи и 800 разних аљетака и накита. Обогаћен материјалом са ове изложбе и редовним сакупљањем предмета за музејске збирке, 7 септембра 1904 године, Етнографски музеј је свечано отворен са 59 комплетних народних ношњи на луткама и великим бројем осталог етнографског материјала. Фонд музејске збирке износио је преко 8.000 предмета. Тако обогаћен, Етнографски музеј у Београду сматрао се за један од најбољих словенских етнографских музеја.

Од оснивања Музеја па до Првог светског рата, сем поменутих изложби,

Сл. 5 — Врата из куће сердара Мићића из Чајетине
(Етнографски музеј)

ређале су се једна за другом изложба у Лијежу 1905 г. са 8 комплетних ношњи; у Букурешту 1906 г. са 12 комплетних ношњи и 396 предмета. Исте године Музеј је дао материјал за Новинарску изложбу у Паризу; 1907 припремљена је Балканска изложба у Лондону са 35 комплетних ношњи и 635 разних етнографских предмета. Ово је била највећа изложба Етнографског музеја у иностранству. 1910 године Музеј је са Београдским женским друштвом приредио у Прагу изложбу „Српска жена“. На овој изложби је било 8 ношњи и 549 разних предмета. Године 1911 Музеј учествује на Међународној изложби у Турину са 10 ношњи. Те исте године Музеј је узео на себе обавезу да прикупи етнографски материјал из наших крајева за свесловенски музеј у Петрограду. Ова идеја није остварена, те је 1912 године при Етнографском музеју у Београду образован Одбор с Јованом Цвијићем на челу, да припреми етнографски материјал за свесловенску изложбу у Прагу 1914. На припремању ове изложбе радило се пуне три године. Изложба није отворена јер је избио Први светски рат, а материјал као и историја набавке предмета нестао је у ратном вртлогу.

Све поменуте изложбе имале су огроман значај за нашу малу земљу. Преко њих, Европа је видела да Србија иако пет векова поробљена има у својој прошлости и садашњости неоцењиво благо народног стваралаштва. Многи су преко тих изложби сазнали да на Балкану живи такав један народ, храбар и духом снажан. И док се на једној страни с овим изложбама добијало огромно, дотле се на унутрашње уређење музеја није могла посветити пуна пажња. Али, то би био најмањи пропуст да рат настао 1914 до 1918 године није учинио ненадокнадив губитак. Од 25 сандука пуних најодабранијих предмета, после путовања у току ратних година од Београда до Ниша, Скопља, Косовске Митровице и Краљева, вратило се 1916 године три четвртине предмета у тешком стању, умољчани, исцепани, без ознака. Тада су предмети доведени

унеколико у ред и по списку су предати окупаторским властима. После Ослобођења 1918 године д-р Сима Тројановић и Никола Зега поново су враћени на своје старе дужности.

Ратни губици су били огромни и ненадокнадиви. Од 78 фигурина у народним ношњама затечено је по повратку из рата само једна, а све остало разбациано по излупаним орманима. Стање у Музеју било је веома тешко, а зграда оштећена од борби и војних јединица које су ту становале. Ипак, Музеј је већ октобра 1919 године поново отворен. Музејским радницима тек је следио огроман напор у трагању за предметима које су окупаторске власти развукле на све стране. То је био узалудан рад па се прешло на идентификовање предмета који су се налазили у Музеју са изгубљеним ознакама. За тај рад одређена је стална комисија од три члана (Н. Зега, Е. Цветић, Б. Дробњаковић) која је радила од 1920 до 24. III. 1922 године. Из извештаја се види да је од 6359 предмета, колико је било у инвентару, само 3393 предмета било исправно. Рад у Музеју обављао је само помоћник управника Никола Зега, а помагали су му поменути професори у слободним часовима. Ранији управник је премештен за Скопље те се због недостатка особља и финансиских средстава рад у Музеју тешко одвијао. Кад је 1925 године финансиским законом одобрено постављање музејских службеника, Етнографски музеј је тек тада добио стално особље. Са повећањем особља и финансиских средстава омогућено је Музеју да се нормално развија. Под таквим приликама, зграда у којој је Музеј смештен била је мала за смештај музејских објеката, а нарочито је била неподесна за излагање. Па и такву зграду Етнографски музеј је делио са Природњачким музејом. Од тада па до данас Етнографски музеј у Београду још никако није добио сталну зграду. Огромни напори и залагања особља Етнографског музеја на челу са директором д-р Дробњаковићем да се приступи зидању музејске зграде чији су плано-

ви већ били урађени нису остварени због Другог светског рата.

Из зграде у Милошевој улици у којој је изложба била постављена онако како су диктирале просторије, Музеј је пресељен 1938 године у зграду на углу Његошеве и Зорине улице где се уопште није могло излагати. 1941 године већ је избио рат па су музејске збирке остале магациониране све до 1945 године. На стално тражење окупаторских власти да се музеј постави, музејско особље је на веома вешт начин од самог почетка рата одуговлачило све до 1944 године, кад је у Балканској улици бр. 7 постављен један део музејских објеката. 16 априла исте године почело је бомбардовање од стране савезника, па изложба уопште није отворена. Том приликом зграда је оштећена од бомбардовања па са њом и многи музејски предмети. После тога Музеј је упакован и делимично смештен у трезоре Народне банке и Општинске штедионице, а делимично у подруме зграде у Зориној улици.

Ратне године од 1941 до 1944 године прошле су у паковању и распакивању. Из Другог светског рата музејске збирке су остале скоро неоштећене.

Од ослобођења Београда октобра 1944 године, настаје ново поглавље у историји Етнографског музеја. Прво и најтеже питање, смештај музеја у зграду у којој ће моћи да се излаже, привремено је решен. 1945 године лучна зграда бившег двора адаптирана је за смештај збирки. То нису биле идеалне просторије за музеј, али је ту било много више простора за излагање. Систематске збирке и канцеларије биле су одвојене од изложбених просторија, те је тај унутрашњи рад у систематским збиркама могао много боље да се одвија. Поред тога зграда је била у парку па је простор око ње обилато коришћен за проветравање ћилима, везова и других текстилних предмета, што је било веома важно за материјал који је више година лежао упакован. У овој је згради било добро и то што је у приземљу, одвојено од осталих изложбених просторија била једна велика сала за по-

времене изложбе. У ту зграду Музеј је досељен 1945 године а за публику је отворен 1 маја 1946 г. Повољним положајем, у центру града, у парку, а од раније познат са својим веома богатим збиркама, Музеј је привлачио многобројне посетиоце, нарочито групне посете ђака, војника, чланова фронта и других организација. Поред тога су научници, стручњаци и сликари тражили у збиркама и библиотеци Етнографског музеја помоћ за своје радове. Позоришта и филмска предузећа нарочито су обилно користили музејске збирке. Захваљујући већем разумевању Комитета, а касније Министарства као и читавој просветној политици, која је у то време вођена, Музеј је добио већи број стручњака. Материјална средства су се такође повећала, па су музејски стручњаци поставили пред себе и веће задатке. Унутар музеја извршена је и знатна реорганизација у раду. Основано је 6 одељења са 21 отсеком. Поред тога и стална музејска изложба освежавала је повременим изложбама: „Војводина у 19 веку“ и „Вуков завичај“.

Нарочито важан рад за Етнографски музеј, рад на терену, одвијао се по утврђеном плану. Сваки руководилац био је задужен већом етнографском целином, где је водио рачуна да што је могуће више прикупи етнографску грађу и материјал. Послератних година, кад се у нашој земљи догађао социјалистички преображај села, било је нарочито значајно покупити са терена оно што се још могло наћи, као и фотографисати старе зграде склоне паду. О живом раду на терену говори преко 8000 инвентарских бројева набављених предмета и око 3000 фото снимака. Поред тога музејско особље набавило је највећи број предмета за велику изложбу „Народна уметност“, која је три године ишла по иностранству. Рад у Музеју одвијао би се много боље и резултати би били већи да се Музеј у овим послератним годинама није селио. Музејска изложба, отворена 1946 године, морала се затворити већ 1948 године и сви предмети спаковати за селидбу. Због недостатка нове зграде у којој би

се Музеј сместио, предмети су морали поново да се распакују. Пошто је селидба претстојала, јер се лучна зграда бившег двора морала рушити, то није имало смисла постављати сталну музејску изложбу. У музејским просторијама приређене су две изложбе: „Етнографски сликари 19 века, Никола Арсеновић и Сатмари“ и изложба „Ћилимарство Н.Р. Србије“.

У лето 1951 године Музеј је пресељен у зграду бивше београдске Берзе — Студентски трг 13, у којој је до тада био смештен Народни музеј. Просторије у овој згради нису грађене за музеј, али са мањом адаптацијом добило се доста светлих соба за излагање и за систематске збирке. У то време Музеј је добио већи кредит, па су направљене нове витрине за изложбене просторије. У бољој згради и са новим помоћним средствима углавном се поставила изложба какву су стручњаци замислили. Било је ту и великих тешкоћа, морало се од много чега одустати, али се у целини успело. На музејској изложби приказана је Народна Република Србија на шест области, те је посетиоцу пружена могућност да види разлику међу областима. Музеј је отворен 29 новембра 1951 године, а већ 1952 године на исти дан отворена је изложба Народне уметности, која се вратила из иностранства. Изложба је трајала четири месеца па је за 1 мај 1953 године поново, мало преуређена и поновљена новим витринама и предметима, отворена стална музејска изложба. Може се рећи да изложба постављена данас у просторијама које нису грађене за музеј задо-

вољава и стручњаке и посетиоце. Али у оваквим просторијама какве су ове, Музеј нема изгледа да се развија онако, како сваки даном све веће збирке захтевају. Ми се не можемо и не смемо задовољити садашњим стањем. Музеј није установа без живота, већ напротив. У њему се живо прикупљају предмети који су неоцењиви документи наше народне културе и који као такви потстичу наше уметнике на нова дела. Таква установа мора да има своју зграду у којој ће моћи да се развија. Данас је Музеј стешњен на два спрата са приземљем, и окружен је становима и радњама, а то нису услови за развој. Од свога постанка до данас, 53 године Етнографски музеј води упорну борбу за зграду. Да ли ће једна таква установа са својих 40.000 драгоцених униката наше народне културе дочекати то! Надамо се да то није далеко. Етнографски музеј у Београду има највише предмета, и то не само из Србије већ и из целе Југославије. Све то благо лежи закопано у магацинима, а оно није зато сакупљено! Чини ми се да овде није потребно истицати како је нашој земљи, а првенствено нашем главном граду, потребно да има музеј у коме ће странци а и наши људи моћи да виде целу Југославију. После 53 године борбе за зграду већ је куцнуо час да се испуне наше жеље и жеље посетилаца Југославије.

Етнографски музеј је од оснивања до 1953 године био на буџету Министарства просвете, односно Министарства за науку и културу. Од 1 јануара 1953 године, Музеј је на буџету Градског народног одбора. — З. М.

ПРИРОДЊАЧКИ МУЗЕЈ СРПСКЕ ЗЕМЉЕ

Природњачки музеј српске земље, у погледу свога постанка, народна је установа у правом смислу, јер је основан на иницијативу Српског професорског друштва, коме се придружило и Српско геолошко друштво. Ова је акција довела 1896 године до образовања Одбора за подизање Јестаственичког музеја у Србији. Одбор је одмах почео са прикупљањем новчаних средстава у ову сврху, обраћајући се тога ради најширим народним масама. Све што је било напредно у Србији у то време узело је учешћа у овом раду.

1899 године држава је уступила задужбинску зграду у Кнез Милошевој улици број 12 за смештај природњачког и етнографског музеја. Уређење Музеја било је завршено 1903 године, али је за јавност свечано отворен 7 септембра 1904 године у оквиру прославе стогодишњице Првог српског устанка. Тек од 1908 године Природњачки музеј прелази на државни буџет.

У тој згради у Кнез Милошевој улици бр. 12 Природњачки музеј, под именом „Музеј српске земље“, остаје све до 1938 године, располажући са свега 6 соба за смештај својих збирки и имајући као стручно особље само свога управника и једнога препаратора.

1938 године требало је да се на том истом месту у Кнез Милошевој улици подигне нова зграда за смештај Музеја наместо старе, мале и сасвим неподесне куће. Тога ради Музеј бива пресељен и магациониран у згради где се и данас налази у Његошевој улици бр. 51, да ту сачека довршење своје палате.

Првобитне збирке Музеја биле су образоване од збирки из појединих кабинета тадање Велике школе у Београду, а увећавале су се углавном трудом спољних сарадника.

У поратном периоду после Ослобођења, Музеј српске земље, сада под именом Природњачки музеј српске земље, обнавља своју изложбу и развија живу научно-истраживачку делатност. Збирке се нагло повећавају и богате у сва четири музејска одељења: минерално-петрографско, геолошко-палеонтолошко, зоолошко и ботаничко одељење. Музеј постаје центар око којег се окупља леп број научних радника. У Музеју почиње да се организује акција на заштити природе, која доводи до образовања Завода за заштиту и научно проучавања природних реткости Народне Републике Србије. У крилу Музеја образује се 1947 године и Институт за екологију и биогеографију Српске Академије Наука. Најзад, 1948 године, Музеј покреће свој часопис под именом Гласник Природњачког музеја српске земље и преко њега развија живу размену научних публикација са неких 600 научних установа и научних радника из земље и из иностранства.

Међу збиркама Музеја нарочито се истичу велика збирка кристала из Трепче, у којој се налазе врло лепа и јединствена у свету примерци, веома богата збирка т.зв. пикермиске фауне крупних сисара, велике збирке инсеката, мекушаца и птица и веома потпуни хербари Балканског Полуострва, Србије и околине Београда. — Б. Г.

ШКОЛСКИ МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА

Школски Музеј града Београда основан је 1892 године. У архиви Музеја постоји летопис о раду и развоју Музеја као и извештај за XXII редовну учитељску скупштину која је одржана

1 јула 1905 године у Београду. Из њега се види да је Музеј носио назив „Јован Гавриловић“ који је био велики легатор учитељског удружења Србије. Музеј је био својина Удружења а ре-

довне кредите добијао је из буџета учитељског удружења. Повремене помоћи добијао је и од Министарства просвете и београдске општине.

У почетку је био смештен у згради старе богословије а 1905 године премештен је у Савиначку основну школу (сада основна школа „Св. Сава“). У том времену по тадашњем прорачуну, његова вредност износила је 1000 дуката. Музејски предмети распоређени су били у седам одељења од којих су пет служила као изложбене просторије а остала су служила за канцеларије и радионицу. У Музеју су углавном били изложени предмети из области наставе који су служили за очигледност у настави а било је и прилично предмета из историје које су прикупљали учитељи са терена где су службовали. Неке предмете израђивали су сами руководиоци музеја а неке модерније и савременије ствари набављали из Беча. Музеј је служио као углед учитељима како треба израђивати наставна средства у циљу да се у наставу унесу новине.

После Првог светског рата Музеј је пресељен у зграду Дома учитељског удружења, где је остао све до 1937 године када је пресељен поново у зграду основне школе „Св. Сава“. Пре Другог светског рата Музеј је пресељен једним делом у основну школу „Жарко Зрењанин“ а другим делом у II мушку гимназију. За време окупације у овим зградама била је окупаторска војска која је велики број драгоцених предмета разнела и уништила. Међу музејским предметима била је и дивна збирка старог оружја. После ослобођења остатак предмета и нешто од намештаја поново су пресељени у зграду основне школе „Св. Сава“ где је отпочето на његовом реновирању и употпуњавању.

За развитак и напредовање школског музеја највише је допринео вредан и марљив учитељ Јован Телебановић, који је израдио велики број предмета и на терену сакупио разно оружје и историске драгоцености. Руководио је музејом од 1925 до 1935 године када је

по навршеним годинама службе пензионисан.

После ослобођења Музејом руководи Драгослав Бошковић учитељ, који је успео да изради велики број наставних средстава и учила која служе разним школама из Београда и унутрашњости за приказивање и оживљавање наставе.

Савет за просвету и културу града Београда редовно предвиђа кредите за снабдевање Музеја модерним наставним средствима као и за материјал за израђивање нових предмета које израђује сам управник музеја Драгослав Бошковић.

Од ослобођења до данас он располаже великим бројем предмета и стално се употпуњава али не може да се развије у једну велику установу због тога што нема довољан број просторија.

По своме карактеру и намени његово је тежиште на развијању појединих збирки из разних научних области које треба да служе за наставне сврхе, а уједно и да приказује и развитак наставних средстава кроз историју нашег школства.

Садашње стање Музеја је прилично разноврсно по темама. Он садржи физички и хемиски кабинет, разне типове кућа, од савардака до савременијих кућа, разне моделе воденица, разне мулаже из области медицине и хигијене, моделе разних типова кућа на макетама, заступљене су све птице певачице и др. и разне животиње које живе у нашој земљи и на другим континентима. Макете: клисуре, распадање стена, угљаре, хидроцентралне које дају осветлење, високе пећи, рудника, пресека земљишта са извором, хигијенског и нехигијенског бунара и др. Затим, велика макета са свим типовима кућа, географским појмовима и саобраћајним средствима на којој је уграђена и електрична железница. Разни рељефи и географске карте, слике из Народноослободилачке борбе, минералозна збирка, збирка лептирова и др. То су углавном предмети а има и других.

Музеј има три просторије од којих су две изложбене а једна служи за радионицу и канцеларију. — Д. Б.

ВОЈНИ МУЗЕЈ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

У Горњем граду београдске тврђаве, у старој згради из турског доба, на платоу данашњег Војног музеја ЈНА, 19 септембра 1904 године отворен је први Војни музеј у нашој земљи. Првобитна зграда, адаптирана у ту сврху непосредно пред отварање, иако скромних димензија (осмоугаона са пречником од 15 метара), неподесна за музеј ове врсте, била је понос ондашњег Београда. Богате историске збирке побудиле су интересовање код свих наших народа. Пред отварање музеја београдска штампа наводи важније предмете везане за поједине битке и знатније људе, истичући бригу народа око чувања и сакупљања овог материјала. Између осталог спомињу се 232 заставе, од којих многе заплене у борбама, разна пешадиска и артилериска оружја и оруђа, богата одела и опреме, као и материјал из Првог устанка. За првог управника Војног музеја постављен је потпуковник Владимир Рајковић. Поставку Музеја извео је чиновник фабрике дувана Жегула, већ познат по успешном решењу српског павиљона на париској изложби. На цртежима административног чиновника Јузе приказана је ношња српског војника од 1804 до 1904 године. Велико интересовање су побудили цртежи Вељкових бећара и Зекиних голаћа. О раду одбора за отварање првог Војног музеја најбоље говори писац чланка у „Политици“ од 25. VIII. 1904 године, који каже да неко из одбора Војног музеја треба да се упути као помоћ Српском народном музеју на неко време ради сређивања, јер 12 година како се уређује, а није још завршено са његовом поставком. Циљ прве поставке Војног музеја био је истицање борби из почетка 19 века, на шта су упућивали сакупљени материјал и династичка промена из 1903 године.

Период мирног развоја Војног музеја прекинут је ратовима 1912—1918 године. Крајем 1915 године при општем повлачењу, збирке Војног музеја, спаковане у два вагона, заплене су код

Сталаћа од стране мађарских трупа. Један део предмета је разнет, а други део пренет у пештански Војни музеј.

После Првог светског рата предмети пренети у Пешту делимично су враћени у земљу. Међутим, пошто није дошло до обнављања Војног музеја све до 1934 године, овај као и остали материјал несистематски сакупљан у току рата, и после рата, иницијативом појединаца, необрађен и несређен, налазио се по разним војним складиштима и арсеналима. 1934 године, доношењем уредбе о Војном музеју, тадашњи режим мења потпуно његову намену. Војни музеј постаје музеј династије Карађорђевића, а не музеј развоја наоружања и ратне вештине наших народа.

21 априла 1937 године Музеј је званично отворен. Његова одељења смештена у две зграде и једну бараку, служила су углавном да прикажу главне моменте из владавине Карађорђевића (тако су на пр. у једном посебном одељењу смештени предмети Александра Карађорђевића). Такав музеј није могао да одговори свом основном задатку, тј. упознавању посетилаца са нашом ратном историјом. Ни један моменат из ратне историје Хрватске, Босне, Словеније и Македоније није добио своје место, док је за руску царску војску било додељено посебно одељење.

Ратни дани 1941 године затекли су Војни музеј неспремним и незаштићеним. Предмети нису снимљени, нити обрађени у картонима, тако да велики број несталих објеката не може данас да се пронађе због овог пропуста пред-ратне управе Војног музеја. У току рата режим Милана Недића покушао је да претвори музеј у оруђе пропаганде такозваног новог поретка Европе. Ратни музеји из Беча и Берлина слали су у неколико наврата своје претставнике који су вршили пљачку предмета, у чему им је помагао музејски савет Војног музеја, састављен углавном од капитулантских генерала. У првом реду купљене су драгоцености из музејских

збирки. Међу однесеним предметима значајна је колекција оружја и опреме династије Петровића (од овога само 147 примерака који су припадали Његошу), Обреновића, Карађорђевића, Кастриотића, турских великаша и других. Поред тога однето је све што је посредно или непосредно било везано за немачку културу или војску (слике, књиге, топови, оружје, заставе и остала војна опрема). Целокупна материјална штета

ја ЈА. Нова управа почиње рад на прикупљању трофејног материјала, поправци оштећених зграда и чишћењу затечених предмета. У току 1945 године прикупљено је 43 топа, 9 минобацача, 3 тенка, као и мноштво другог ратног материјала употребљаваног од стране наших или непријатељских трупа. Истовремено са овим радом Музеја организована је од стране Министарства народне одбране Изложба Народноосло-

Сл. 6 — Изглед зграде Војног музеја 1904 године

нанета Војном музеју у току Другог светског рата износи 280.770.000 динара по курсу из 1948 године.

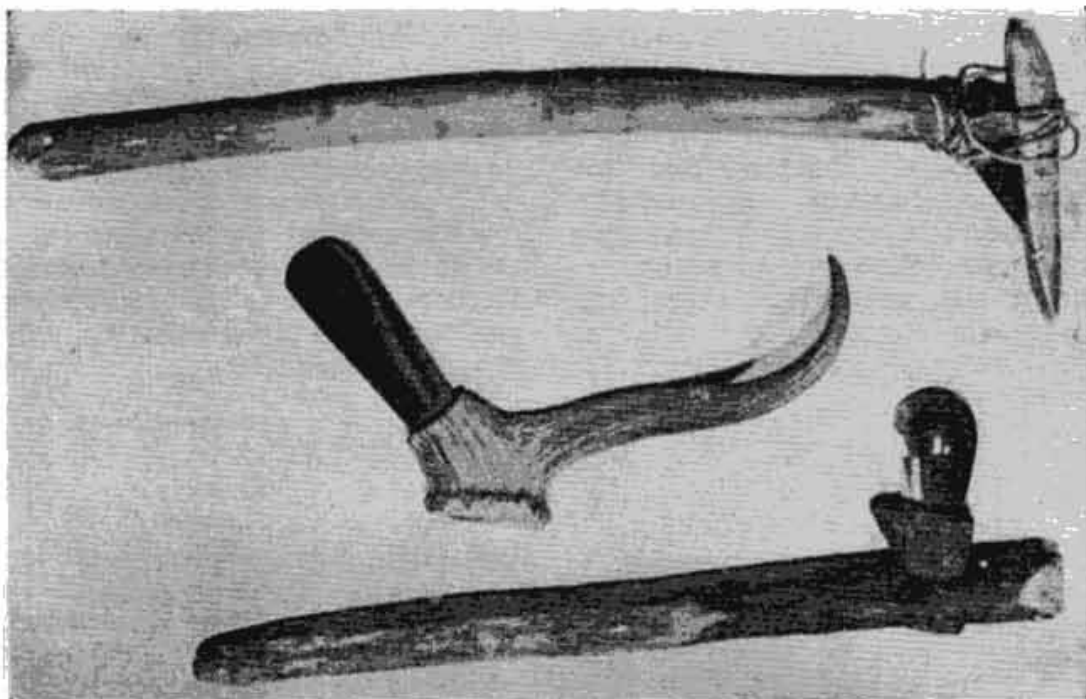
Приликом повлачења 1944 године окупатор је намеравао да однесе преостале збирке Војног музеја, али је у томе спречен брзим ослобођењем Београда, тако да је овај музејски материјал затечен у лагумима тврђаве, где се налазио спакован и спреман за транспорт.

Послератни развој Музеја могао би да се подели у три фазе, које одговарају етапама кроз које је Музеј прошао на путу ка стварању свог система рада.

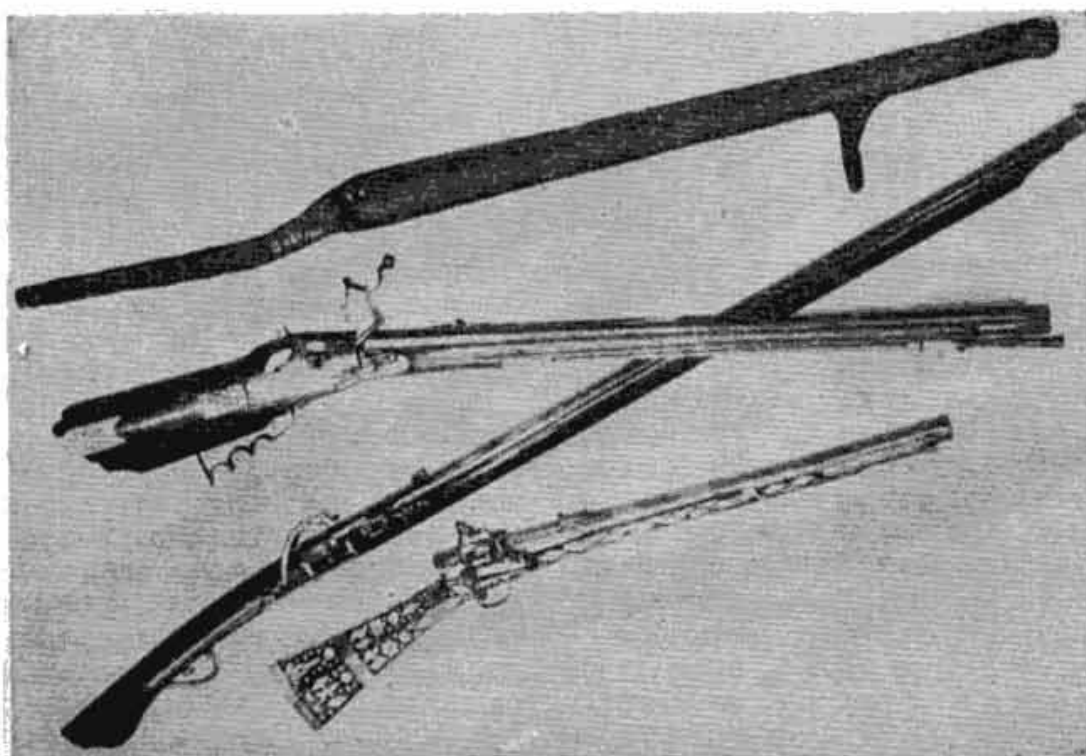
I. Одмах по ослобођењу Београда приступа се организацији Војног музе-

бодилачке борбе, прва ове врсте у ослобођеном Београду. За изложбу је, захваљујући помоћи Народног фронта и осталих масовних организација, прикупљен велики број предмета, докумената и фотографија из Ослободилачког рата. Децембра 1945 год. преузет је овај материјал, тако да су предмети са изложбе, као и прикупљени од стране Музеја послужили као основ за отварање одељења Народноослободилачке борбе.

II. После отварања одељења Народноослободилачке борбе настављено је са даљим прикупљањем материјала, међутим у томе раду није примењен метод савремене музеологије. Основни разлози оваквог рада, као и стварање оде-

Сл. 7 — Преисториско оружје, реконструкције (Војни музеј ЈНА)

Сл. 8 — Ватрено оружје XV—XVIII века (Војни музеј ЈНА)

љења без одређене тематике су хитност прикупљања материјала, недостатак кадрава и скучен музејски простор. Изложбене просторије без већих преуређења нису могле да одговоре своје задатку, а без посебне зграде за систематску збирку није могло да се приступи њеном уређењу. Око 4.000 предмета у оваквим условима нису могли да буду доступни научним радницима из других установа. За многе предмете порекло је било непознато, а да би се сачували, магацинирани су без научног поступка, што је са предметима из предратне збирке, такође необрађеним, још више отежавало рад.

III. Због оваквог стања дошло је до реорганизације Музеја крајем 1950 године. Пред музејски колектив постављени су основни задаци: преуредити постојеће музејске изложбе на принципима дијалектичког схватања историје и приступити систематском сређивању материјала и научној обради појединих предмета. Усмеравајући свој рад у том правцу Војни музеј ЈНА постигао је захтеве савремене музеологије у стручном погледу и испунио пропагандно-педагошке задатке који су пред Музеј постављени у погледу културно-политичког васпитања својих посетилаца.

Августа 1951 године у част десетогодишњице Народне револуције, Војни музеј ЈНА приредио је највећу и најдокументарнију изложбу Народноослободилачке борбе. На основу материјалних чињеница пружена је могућност млађим генерацијама да сагледају процес оружане борбе за Нову Југославију, као и да добију општу слику тога времена. Изложба је у првом реду обухватила елементе Народноослободилачке борбе који су се односили на оружане акције, снаге Народне револуције и на друштвено-политичке околности које су помогле да се та борба што пре оконча. Циљ изложбе — да бројним предметима и документима укаже посетиоцима на славни период наше националне и политичке историје — потпуно је остварен. Од августа до октобра, када је изложба затворена, број посетилаца износио је 632.000, не рачунају-

ћи групне посете ђака и војника који су бесплатно разгледали изложбу.

Почетком 1952 године извршена је адаптација зграда и преуређење појединих музејских одељења. После детаљно разрађеног тематског плана приступило се његовој реализацији, тако да су за веома кратко време уређена два одељења. Маја 1952 године отворено је одељење „Стварање Југословенске народне армије“, а већ јуна исте године одељење „Ратне историје народа Југославије“.

Одељење „Стварање Југословенске народне армије“ обилује највећим бројем музејских предмета, фотографија и писаних докумената. Није изложен сав материјал због скромних изложбених просторија, ради чега је изван парку експоната изложен у музејском парку. Предмети изложени у овом одељењу, нарочито они који су везани за поједине значајније догађаје из борбе, у заједници са осталим сведочанствима рата пружају могућност посетиоцима да добију извесну претставу о животу, напору и страдању наших народа у Ослободилачкој борби. Ту су изложени најдрагоценији материјали из овог периода: застава Прве пролетерске бригаде, предмети који су припадали другу Титу за време народноослободилачког рата, устаничко оружје, и оружје из партизанских радионица, фотокопије појединих наређења и партизанске штампе, као и велики број оригиналних снимака из рата. У једном кратком приказу тешко је побројати најважније предмете, пошто су сви подједнако значајни, тим пре што су то најречитији сведоци наших жртава, успеха и херојства.

Одељење „Ратне историје народа Југославије“ изложило је према материјалу којим располаже, оригиналне предмете који посетиоцима пружају очигледан материјални појам наше средњевековне и новије војне историје. У њему су истакнути најважнији momenti горе наведених историских периода, тако да су битке, устанци и други славни momenti из прошлости свих наших народа, а везани за развој војне технике

и ратне вештине, сада први пут доби-
ли одговарајуће место у нашем Му-
зеју.

Истовремено са радом на отварању
одељења сврстан је сав музејски ма-
теријал према карактеру предмета у
три групе које сачињавају основни
фонд сваког одељења.

1) Одељење Ратне историје народа
Југославије обрађује предмете везане
за нашу ратну историју, поједине дога-
ђаје и војсковође. Обзиром на развој на-
ше националне ратне историје и карак-
тер музејских предмета, на њихову везаност за поједине епохе и догађаје би-
ла је нужна периодизација, а тиме и по-
дела рада у одељењу. За сада је извр-
шена подела на три периода:

— Средњи век, који обухвата вој-
но-историске предмете и ратна збива-
ња од појаве првих организованих ју-
жнословенских држава па до битке на
Косову (1389).

— Турски период, обухвата истори-
ске догађаје, тј. предмете од битке на
Косову до I устанка. Обухваћен је не са-
мо материјал Деспотовине, хајдука и
ускока, већ и предмети употребљавани
у сељачким бунама.

— Нови век, обухвата грађу од I
српског устанка закључно са I светским
ратом. Богатство материјала упућује
на посебно проучавање и студију вој-
них прописа, обичаја, ознака, уредаба
и застава, што прелази у домен војне
етнологије, која се у Музеју обрађује
у целини. Остали материјал из овог
периода, укључујући оружје и форти-
фикације, ради посебан референт.

2) Одељење Народноослободилачке
борбе развило је рад у неколико права-
ца. Посебно се проучава оружје, доку-
менти и фотографије, док је теренски
рад обједињен.

— Наоружање, радионице оружја,
средства за везу, санитарски матери-
јал, средства за диверзије, заставе, пар-
тизанске штампарије су предмет проу-
чавања посебног референта.

— Архива овог одељења располаже
многобројним документима из рата.
Поједина рукописна наређења Врхов-
ног команданта НОВ и ПОЈ-е, као и

секције терена на коме су операције во-
ђене са уцртаним распоредом јединица
у току саме борбе, претстављају доку-
менте прворазредног значаја. Сем на-
веденог, у архиви се налазе веома рет-
ки примерци партизанске штампе и пу-
бликација из Ослободилачког рата.

— Фотографије, филмови и ратни
албуми чувају се у Фото-секцији Музе-
ја. Сем снимака из Народноослободи-
лачког рата, фото-секција ради и на са-
купљању снимака за остала одељења,
њиховом сређивању и припремању за
албуме. У припреми је издавање албу-
ма „Стварање Југословенске народне
армије у сликама“.

— Рад на терену. Поред откупа, по-
свећена је велика пажња сакупљању
предмета осталих на терену за време
рата. У току 1953 године екипа Војног
музеја крећући се трагом IV неприја-
тељске офанзиве и кроз устаничке кра-
јеве Хрватске и Босне прикупила је
неколико веома драгоцених предмета:
устанички топ из Кордуна (калибар 62
мм), уграђен на осовину и точкове плу-
га, затим топ израђен у Дрвару 1942
године од тенковске осовине, као и
примерке из партизанских радионица
оружја у Хашанима, Међугорју, Дрва-
ру, Мајкић Јапри итд. Интересантне су
две пушке устаника чије су цеви изра-
ђене од бакра те претстављају праву
историску реткост, у првом реду због
техничке израде и употребе у Народно-
ослободилачкој борби. У долини реке
Неретве пронађене су две топовске це-
ви од оруђа која су припадала артиљер-
ском дивизиону Врховног штаба. У
селу Тићеву пронађена су два топа арт.
дивизиона VIII корпуса. Овај метод
прикупљања је најпогоднији за ово о-
дељење, јер се њиме збирка најбрже
попуњава оригиналним предметима ко-
ји се налазе на терену.

3) Одељење развоја војне технике
и ратне мисли обрађује предмете из оп-
ште војне историје. Недостатак просто-
рија не дозвољава отварање овог оде-
љења мада располаже богатим збирка-
ма, које се стално повећавају. Међу-
тим, иако је ово одељење затворено за
публику, у њему се ради на системат-

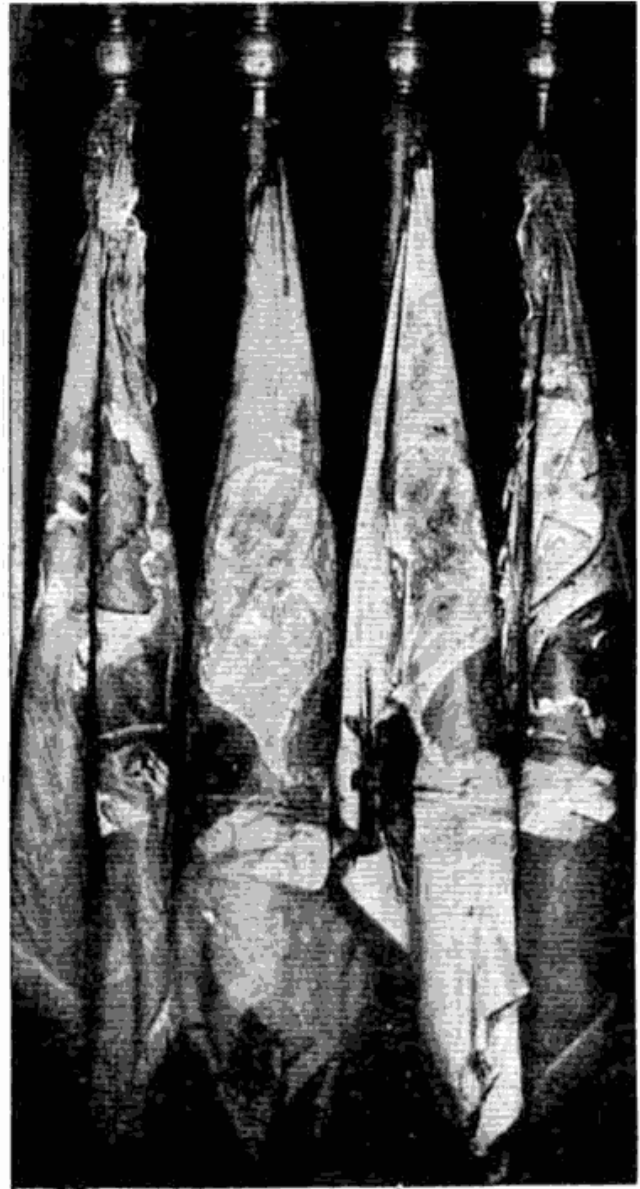
ској обради предмета и њиховом припремању за излагање у новој згради, чија је изградња предвиђена у скорој будућности. Према периодизацији опште војне историје извршена је и подела рада у одељењу.

— Период класичног доба обрађује појаве регуларних војних јединица код старих народа: Египћана, Асираца, Персијанаца, Грка и Римљана (римске легије), а паралелно са тим и остатке њихове војне културе код нас (оружје, утврђења, опрема итд.); подунавски лимес; војне организације Келта, Илира и Трачана на простору данашњих државних граница; прве војне формације Словена, утврђења, војно-археолошка налазишта, коњску опрему, оружје итд.

— Период хладног оружја у који улазе све врсте хладног оружја нашег Музеја. Овде се обрађују сва општа војно-историска питања, базирана на музејским предметима, од појаве војне организације Јужних Словена па до појаве ватреног оружја.

— Период ватреног оружја заступљен је многобројним предметима од пушке фитиљаче — првог ватреног оружја код нас, па до савременог ватреног наоружања.

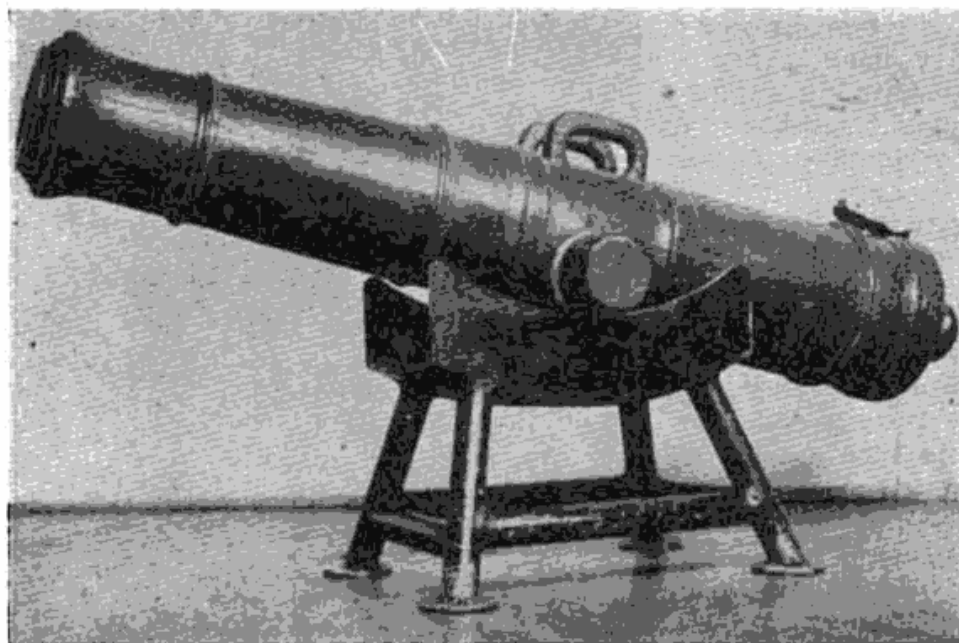
4) Помоћне службе се обављају преко радионица Музеја. Музеј за сада располаже препараторском и конзерваторском радионицом, као и сликарским атељеом. Радионице су снабдевене основним механичким средствима и хемиским препаратима за конзервацију и препарирање предмета. Конзервација металних и дрвених предмета спроводи се у потпуности у оквиру наших радионица, док конзервација текстила, папира и слика само делимично, и то уз помоћ стручњака из Народног музеја. Од 7.175 предмета колико их има у Музеју до сада је потпуно обезбеђено 1.116, док је на осталима извршена делимична конзервација. По плану радионице овај посао ће бити завршен током ове године, пошто је извршена реорганизација рада, и подела на механички и хемиски део радионице, што омогућава бржи и ефикаснији рад.

Сл. 9 — Одредске заставе из Првог српског устанка (Војни музеј ЈНА)

Музеј такође располаже столарском и браварском радионицом у којима се обављају сви послови за које се укаже потреба.

5) Публикације. У току свог педесетогодишњег постојања Војни музеј није имао свој стручни часопис у коме би био изнет стручни рад у Музеју. После ослобођења нису постојали услови за покретање часописа ове врсте, ради чега је прво приступљено издавању поје-

Сл. 10 — Карађорђево топ у Војном Музеју Југословенске народне армије у Београду

диначних публикација везаних за поједине изложбе.

После реорганизације Музеја 1950 године, поред осталих задатака пред Музеј је постављен и задатак издавања периодичних публикација, као и покретања стручног часописа, у коме би се обрађивали предмети из наших збирки и остала питања везана за проблематику Војног музеја ЈНА. Ово је до сада делимично остварено. Издат је 1951 године, уз изложбу Народноослободилачке борбе, врло добро опремљен каталог са кратким коментаром, фотографијама појединих предмета и планом целе изложбе у тиражу од 10.000 примерака. Истовремено је пуштена у продају серија дописница са 42 мотива из Народноослободилачке борбе (снимци појединих предмета из рата, репродукције појединих сликарских и вајарских радова из ратног и послератног периода и тако даље).

Крајем 1953 год. изашао је из штампе *Водич Војног музеја ЈНА* у 5.000 примерака. Сем појединачног описа предмета, уз сваки период су дата кратка историјска објашњења која посетиоци не упознају само са предметима, већ и са одређеном епохом коју ти објекти објашњавају. На крају је дат кратак

резиме на француском и енглеском језику.

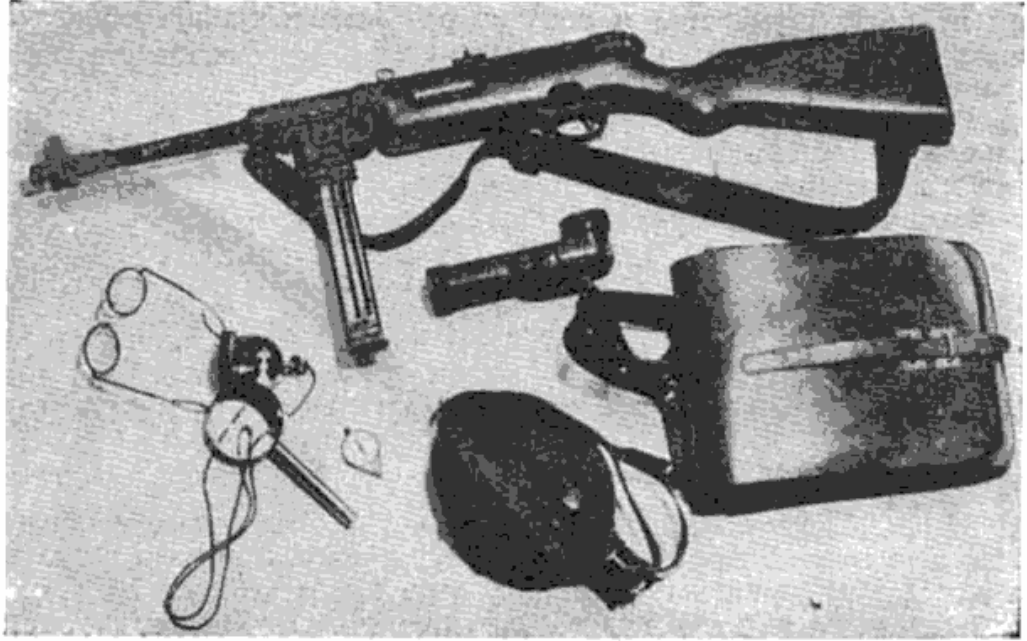
У првој половини ове године изаћи ће из штампе први број *„Весника Војног музеја ЈНА“* у коме ће бити обрађено више предмета из збирки Војног музеја, као и нека питања везана за проблематику Војног музеја ЈНА. То значи покретање сталног стручног часописа који ће излазити два пута годишње.

Сем рада у наведеним публикацијама, Музеј је објавио последњих година у публикацијама сродних установа и у појединим стручним и друштвеним часописима, као и у армиској штампи, преко тридесет написа из разних, у првом реду историјских проблема, везаних за материјал у самом музеју. Код Војно-издавачког предузећа „Војно дело“ налази се у штампи књига *Партизански одреди народа Далмације* од пуковника Пленче Душана, док је рукопис за књигу *Партизанске радионице* од истог аутора потпуно завршен и спреман за штампу.

Овим кратким историјатом обухваћени су сви важнији догађаји везани за педесетогодишњи развој Војног музеја.

Сл. 11 — Предмети који су припадали другу Титу у току Народно-ослободилачког рата (Војни музеј ЈНА)

Од свог оснивања па до данас, неколико пута прекидан у свом нормалном раду, Војни музеј је постигао видне резултате, који најбоље говоре о напорима ње-

говог колектива на изучавању ратне историје наших народа и развоја наоружања и војне мисли.

Д. П.

ШУМАРСКО-ЛОВАЧКИ МУЗЕЈ

Шумарско-ловачки музеј је израстао из једне збирке Лугарске школе у Параћину 1921 године. Иста збирка пренета је у Београд 1931 године у конак Кнеза Милоша у Топчидеру где је основан Шумарско-ловачки музеј. Музеј је био врло популаран и нагло се развијао све до 1937 године. После Међународне изложбе у Берлину исте године Музеј је обогаћен великим бројем прворазредних трофеја, дермопластичним збиркама и са неколико уметничких слика које су репрезентовале нашу земљу на тој изложби. У то време па све до рата 1941 године, Музеј је служећи више као репрезентација династије и великих дрвно-индустриских предузећа обогаћен са мноштвом збирки (збирка Демидова, биљни и дрвни препарати и др.) које нису имале никакву научну вредност, нити се на том пољу радило,

тако да је Музеј био безидејан и непедогошки постављен, па се и надале развијао у том правцу према схватању тадашњих управника.

За време рата нестале су збирке капиталних трофеја, оружја, поједине уметничке слике и књиге инвентара, као и већина књига из библиотеке.

Поред свега овога Музеј је и данас богат са дермопластичним препаратима животиња и птица, а нарочито је са успехом заступљена збирка мочварица из Обедске Баре, која данас претставља природну реткост. Посебну вредност претставља фототека Музеја у којој су богато заступљене шуме и дивљач НР Србије.

Музеј је затворен 1950 године и од тога доба ради се на његовом преуређењу. Тематски план и програм обрадили су наши најбољи стручњаци и научни-

ци на пољу шумарства и лова из разних института, као и са Шумарског факултета.

Године 1953 Музеј је исељен из зграде Милошевог конака, и збирке су привремено смештене у просторије Шумарског факултета. До сада је било ви-

ше покушаја обнављања Музеја, али услед општих станбених прилика и немајући погодне просторије на погодном месту — питање отварања Шумарсколовачког музеја и даље остаје отворено. — Л. П.

МУЗЕЈ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У БЕОГРАДУ

Када је дошло до националног уједињења српског народа 1918 године, а затим и до црквеног јединства разбијених делова Српске православне цркве, црквено руководство почело је да мисли, између осталог, и на оснивање централног музеја Српске православне цркве са седиштем у Београду. Водећи црквени кругови знали су да се не може имати истинска слика о културном доприносу Српске православне цркве у прошлости српског народа ако се то не покаже и кроз једну сталну изложбу музејског карактера. Многобројни репрезентативни предмети са широке територије Српске православне цркве, стварани у току векова, једино су могли да пруже јасна обавештења о њеној улози у развоју и изградњи српске културе и уметности. Такав задатак није у могућности да изврши ниједан локални црквени музеј, а нецрквени поготово, јер он може да покаже само улогу једне покрајинске цркве, неке епохе, или извесне личности, али није кадар да оствари оно што превазилази његове снаге и његову функцију, а што спада у делокруг централног црквеног музеја.

Житност оснивања таквог музеја нарочито се осетила кад су разне црквене општине, а затим и поједине епархије почеле да отварају своје музеје.

Формални потстрек за оснивање општег црквеног музеја дао је 1922 године др. Лаза Мирковић када је поднео претставку Светом Архијерејском Сабору у којој је образложио потребу по-

стојања такве установе. Ту је претставку Сабор узео на разматрање и по њој је донео одлуку да се приступи прикупљању података о старинама, које се чувају по црквама и манастирима, и да се добије мишљење свих епископа Српске православне цркве о том предлогу.

То је питање претресано и 1923 године, затим је узето у поступак 1927, да би га покојни патријарх Варнава поново покренуо крајем 1936. Он је намеравао да оснује неке културне институције у крилу Српске православне цркве (као Архиву, Библиотеку, Музеј и друго) са седиштем у Београду. У тој намери, ради организовања посла, он је позвао из Скопља др. Радослава Грујића, професора универзитета, да поменути задатак изврши.

По доласку др. Грујића у Београд приступило се акцији сакупљања материјала за музејску збирку и евидентирања наших историских и уметничких објеката у земљи и у иностранству. Та је акција стављена на ширу и студијалну основу. У томе циљу, уз материјалну помоћ Српске православне цркве, предузели су 1939 године научна путовања по Румунији и Мађарској тадањи управници црквеног музеја др. Радослав Грујић и др. Лаза Мирковић. Они су обишли српске цркве и манастире у тим државама и пописали шта се у њима налази.

Средином 1939 године издата је публикација др. Ј. Мирковића о црквеном везу на терет буџета Црквеног му-

зеја. То је прва и до сада једина књига коју је овај музеј објавио.

Изложба црквених старина у Музеју, предвиђена за октобар 1940 године, као и отварање самог музеја, нису остварени због ратне опасности.

Ванредне прилике настале ратом, као и недостатак средстава за издржавање музеја, били су узрок да је музејско особље у јуну 1941 године разрешено дужности.

Следеће, 1942 године, поново је постављен за управника др. Радослав Грујић, где је остао до краја 1948, када је на његово место дошао Светозар Душанић.

За време немачке окупације у току Другог светског рата у музејску зграду се уселила немачка војска. После повлачења окупатора у њу се сместила југословенска војска.

Године 1946 црквени музеј је иселен из своје зграде (Конака кнегиње Љубице), коју је црква добила 1927 у закуп на 50 година, због адаптације зграде за нове потребе. Музејски објекти, уколико су били сачувани од разних недаћа за време окупације, пренети су у зграду Патријаршије.

Садањи музејски материјал потиче из три извора. Највећи део сачињавају предмети које су усташе опљачкале за време прошлог рата по српским црквама и манастирима источног Срема, а који су једним делом пронађени у Загребу и одатле пренети у Београд. Остали инвентар сачињавају објекти који су били прикупљени за музеј пре рата и поклони, који повремено стижу од благонаклоних грађана.

Пре него што је почето са излагањем објеката обављена је адаптација једног дела канцеларија у згради Патријаршије. Оне су оспособљене и удешене да буду изложбене просторије. За ту сврху узето је пет соба. Сем тога још су две собе дате за музејски депо и једна за канцеларију.

Карактер овог музеја је у томе, да прикаже целокупан развој Српске православне цркве са свима њеним менама и свима њеним деловима, на разним местима, временима и правцима. Њего-

ва намена није нека специфичност, нити истицање једне гране црквеног живота, једне области, епохе, личности, или збирке, нити, пак, обрада једне теме више него друге. Зато је у њему паралелно заступљено црквено сликарство, гравира, рукописна и штампана српска књига, одежде, метал, вез, предмети од дрвета и тако даље.

Тај принцип уређења изложбених просторија није примењен у депоу, где су предмети груписани по сродности, тако да сваки научни радник може да студира специјалне збирке.

Начин излагања зависио је у извесној мери и од броја просторија. Недовољан простор спречио је давање комплетних збирки у свакој соби понаособ. У немогућности примене таквог метода при излагању, отишло се другим правцем, а то је да поједине витрине буду закругљене целине. Тиме се постигло остварење малих скупина, јер су дате витрине са: иконама, антимицима, панагијарима, металом, гравиром, вотивним даровима, народном радиношћу, руском уметношћу, са рукописним књигама и најинтересантнијим примерцима штампаних србуља и тако даље.

Најзанимљивији предмети у музеју су свакако плаштаница краља Милутина, еванђеље владике Максима, чаша руског цара Ивана Грозног, вез госпође Деспине, жене Њагула IV Басарабе, Јефимијин вез, хаљина кнеза Лазара, једна његова повеља, неколико лепих портрета црквених достојанственика, привилегије које су Срби добијали од аустријских царева, разне иконе, Цетињски Октоих-петогласник, Кореси-Генадијев Зборник, сјајни примерци везених епитрахила из XV и XVI века, дрвени крст из манастира Велике Ремете, рукописна Хроника грофа Георгија Бранковића, радови сликара Теодора Димитријевића Крачуна, збирка вотивних предмета од метала, отисци са дрворезних и бакрорезних плоча и друго.

Свечано отварање музеја је обављено 14 јуна 1954 године.

С. Д.

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА

Рад на оснивању и организацији Градског музеја и Библиотеке почео је истовремено још 1929 године. Према решењу Општине града Београда те године је прегледана општинска архива и почело се са прикупљањем материјала који је долазио у обзир да уђе у састав музеја (писана документа, планови, гравире, старо оружје, разни објекти материјалне културе, уметничке слике, књиге и друго).

После две године оваквог рада музеј и библиотека су свечано отворени 11 јануара 1931 године у улици 7 јула, бивша краља Петра, број 26. Пошто је због оскудице простора у овој згради само једна одаја могла да буде уређена као стална изложба, са колекцијом гравира, фотографија и других документа о Београду, то се ускоро по отварању приступило организовању повремених тематских изложби из историје града, да би се јавност више упознала са богатством материјала. Тако је 19 априла 1931 године отворена изложба планова и слика старог Београда, а 10 јануара 1932 године изложба уметничких слика старог и новог Београда.

У новембру 1932 године обе су установе пресељене у Косовску улицу број 35 и смештене на другом и трећем спрату. Музеј је добио пет посебних одаја на трећем спрату и први пут био уређен по збиркама. Но широј и савременијој поставци музеја могло се приступити тек 1935 године, када је за музеј и библиотеку добијена зграда у Змај Јовиној улици број 1. Али ни она није одговарала ни просторно, ни функционално за један музеј. Зато се и даље продужило са приређивањем тематских изложби, док се гро материјала смештао у провизорне депое.

Две године после последњег пресељења отворена је велика тематска изложба у оквиру Првог београдског сајма, која је обухватила документа из развитка историје и културе Београда и Земуна. Она је била смештена у једном од павиљона на Сајмишту.

Музеј се одвојио од библиотеке и формирао као самостална установа тек непосредно пред Други светски рат. Крајем 1940 године у њему је аранжирана изложба документарног материјала из Првог светског рата.

Приликом бомбардовања Београда 6 априла 1941 године, зграда музеја је настрадала. У пожару је изгорело 270 уметничких слика и скулптура, поред других ситнијих објеката. Овом приликом уништен је и један део алата из радионице и канцелариског намештаја.

За све време окупације музеј није приређивао никакве јавне манифестације, а после ослобођења одмах се приступило његовој реорганизацији. У оквиру прославе годишњице ослобођења Београда музеј је 1945 године, опет у заједници са библиотеком, приредио изложбу „Београд кроз документе и књиге“. А затим су поред сталне поставке редом отворане следеће изложбе: 1949 године — Урбанистички развој Београда кроз векове; 1951 године — Живот и рад Јована Стерије Поповића; Уметничка изложба пејзажа Београда; Комеморативна изложба посвећена стварању Јосифа Маринковића, композитора, а 1952 године — Изложба уметничких слика из колекције Павла Бељанског.

Приликом уређења сталних изложбених простора у музеју, као и при организовању тематских изложби велики је проблем био недостатак просторија. Изложбе су уређиване од музејског материјала и позајмљеног материјала. Биле су врло посећене и запажене у јавности.

По одвајању музеја од библиотеке 1940 године, музеј је имао званични назив „Градски музеј“, све до половине 1945 године, кад је добио назив „Музеј града Београда“ који и сада носи.

Збирке Музеја града Београда повећаване су после ослобођења стално и то: куповином објеката из средстава одобрених буџетом музеја, поклонима и легатима остављеним музеју, и ископа-

вањима на терену. Музеј града Београда има данас као главне следеће збирке: 1. преисториску; 2. римског доба; 3. нумизматичку; 4. средњег века; 5. турског доба; 6. аустриског доба; 7. гравира и литографија; 8. историску; 9. етнографску; 10. уметничких пејзажа; 11. уметничких портрета грађана Београда; 12. помоћну збирку са више мањих колекција, и 13. збирку фото-негатива. У Музеју је изложена и збирка уметничких дела из Галерије Павла Бељанског; док атеље Паје Јовановића пренет из Беча, богат уметничким материјалом и другим оригиналним реквизитима, и велики легат сликарке Бете Вукановић, који броји око стотину радова, и још неки други, чекају нову зграду да буду презентирани народу на коришћење.

Поред ових збирки Музеј има и своју библиотеку.

Музејске збирке смештене су по изложбеним просторијама и депоима, у згради која је унеколико адаптирана за излагање и смештај материјала.

Музеј града Београда иако се налази у центру у суштини је забачен. Поред тога зграда зидана за становање у циљу што већег искоришћавања простора за ренту, врло је мрачна, са стрмим степеништем, малим и ниским одајама, што је све утицало да је Музеј града Београда у многостановној заостао по свом уређењу од осталих музеја у Београду. Због тога је, иако његове збирке садрже драгоцен материјал за изучавање историје града Београда, број посетилаца доста мали.

Због крајње неподесних просторија у садашњој згради, како за излагање, тако и за депое и остали рад у музеју, Секретаријат за просвету и културу Народног одбора града Београда донео је решење да се распише конкурс за израду идејне скице за нову зграду Музеја града Београда. За нову зграду музеја добијена је локација на простору између улица Тадеуша Кошћушког, Кнез Михаилове, 7 Јула и Узун Миркове. Рад на овоме налази се у току.

Све док се не добије нова зграда, то значи простор, на пропаганди музе-

ја ће се и даље радити преко мањих тематских, или јубиларних изложби, стручних тумачења пред изложбеним материјалом и путем штампе. Па ипак, иако је Музеј града Београда смештен у овако неподесној згради, тако да не може да развије свој рад, онако како би требало, јер због оскудице у простору не може ни своје особље да повећа, број објеката за документацију историског развитка нашег града у музеју се из дана у дан повећава. Он је данас богата ризница историје Београда. Он има драгоцену грађу богату и са документарне и са историске тачке гледишта. Број објеката у њему износи већ неколико десетина хиљада, које свакодневно користе, поред школа, многобројни културни радници, књижевници, историчари, музичари, сликари и филмски радници.

У циљу пропаганде поред каталога и водича који посетиоце воде кроз изложбене просторије, Музеј града Београда до сада је издао:

Албум — Београд у старим гравирама, 1950 године; Водич за изложбу — Живот и рад Јована Стерије Поповића; Привремени каталог изложбе уметничких слика из збирке Павла Бељанског.

Музеј града Београда има под својим руководством још и ове музеје: Музеј 5 јула, посвећен успомени кад је донета одлука о дизању општег устанка против фашистичког непријатеља, и Музеј илегалних партиских штампарија, у коме се налазила једна од главних илегалних штампарија за време рата и у коме је смештен и материјал из других илегалних штампарија у Београду.

На челу Музеја града Београда док је био још у саставу библиотеке налазила се прво Др. Марија Илић-Агалова; затим по одвајању од библиотеке за време рата Др. Миодраг Грбић. После ослобођења смењивали су се Др. Милутин Гарашанин, Олга Шафарик, Јелена Милошевић и Др. Драга Гарашанин.

Данас музејом руководи научни сарадник Зора Симић-Миловановић. Поред ње збиркама рукују кустоси Дани-

ца Анастасијевић, Радмила Божић, Марија Бирташевић и Јован Тодоровић.

Административно и помоћно особље чине: секретар Душан Шишмановић; препаратор Иван Јовић; Сава Жишић,

Александар Димитријевић, Милица Трукуља и Јелица Родић; Бурђа Влаховић и Јула Шумоња у Музеју 5 јула 1941 године; Вера Јанковић у Музеју илегалних партиских штампарија. — Д. Ш.

ЗБИРКЕ РУДА, МИНЕРАЛА И СТЕНА

Завода за геолошка и геофизичка истраживања НР Србије

Већ 1937 године отпочет је рад на оснивању „Институтског музеја“ при Геолошком институту у Кр. Југославији. Обезбеђене су биле просторије и мања буџетска средства, те се приступило прикупљању инвентара и сређивању материјала који ће приказати рад на геолошком испитивању наше земље, као и рудно богатство. Наредних година није дошло до јавног излагања збирака због недостатка инвентара. Рат и послератне године нису донеле побољшање, већ је прикупљен материјал пропадао.

Тек 1951 године, када је Заводу за геолошка и геофизичка истраживања НР Србије додељена зграда у Карађорђевој улици 48, која располаже са изванредно лепим салама погодним за излагање, приступило се одмах прикупљању и излагању материјала. Још исте године (29 XI 1951) отворена је

мала сала која приказује рудно богатство Србије. Три године доцније отворена је и друга, велика сала Завода, у којој је приказан угаљ и неметали Србије, затим систематска минералозна и петрографска збирка, као и документација за поједине секције геолошке карте Србије.

Збирке Завода претстављају углавном резултат теренског и кабинетског рада геолога. Из иностранства набављени су многобројни примерци који служе за упоређивање.

Збирке се сваком годином повећавају. Оне претстављају језгро будућег Геолошког музеја, у коме ће више пажње бити посвећено на популарисање геологије, но што је то сада могуће.

Посете збиркама чине углавном ђаци из Београда и из унутрашњости, студенти, а поред грађана и понеки странци. — В. П.

ВУКОВ И ДОСИТЕЈЕВ МУЗЕЈ

Вуков и Доситејев музеј основан је 1949 године.

Музеј је смештен у згради некадашње Велике школе (Доситејев лицеј), највише просветне и културне установе у Србији за време Првог српског устанка, коју је Доситеј отворио 1808 године, и у којој је Вук био ђак. Доцније, у овој згради једно време био је француски конзулат. После Турака, зграда је прешла у својину угледног

београдског трговца Николе Кутуле, чији је наследник био његов зет Кир Герас, јунак познате истоимене Сремчеве приповетке. Кир Герас је и умро у овој кући. Касније, у току XIX и у првој половини XX века, све до најновијег времена, зграда је мењала власника и била претворена у низ пиљарница и просторија за издавање. После ослобођења нашег народа, 1944 године, зграда је стављена под заштиту држа-

Сл. 12 — Зграда Доситејевог лицеја у којој је сада смештен Вуков и Доситејев музеј

ве и обновљена 1948 године. За Вуков и Доситејев музеј није се могла доиста пожелети погоднија зграда од ове, која је и сама драгоцен културни споменик, а везан за живот и рад ове двојице наших највећих културних реформатора у осамнаестом и деветнаестом веку.

Музеј је формиран претежно од материјала из Вукове заоставштине коју је српска држава у своје време откупила од Вукове ћерке Мине Вукомановић. Вукове личне и породичне ствари, које су се чувале у Народном музеју у Београду, уступљене су у целости Вуковом и Доситејевом музеју. (Неке ствари из Вукове заоставштине пропале су за време Првог светског рата.) Архивски материјал из заоставштине, који се чува у Српској академији наука, уступљен је делимично на употре-

бу музеју, и то углавном онај део материјала који је више меморијалног него научног карактера: Вукове дипломе, посетнице, разни рачуни, ситне забелешке, лекарски рецепти и сл. Остали важнији архивски материјал, Вукова писма, писма упућена њему, и његови рукописи, фотографисан је и изложен претежно у копијама. Нешто оригиналног архивског и другог материјала откупљено је од приватних лица.

Са материјалом о Доситеју, и с њим у вези, било је разуме се, много теже, јер су његове личне ствари, библиотека и рукописи, готово у целости разнесени 1813 године. Ипак, у Иригу је нађено неколико драгоцених књига хоповске библиотеке из времена Доситејевог боравка у Хопову; на једној од ових књига налази се и Доситејев оригинални запис да је књигу прочитао.

Сем тога, од неких државних установа добијено је и од приватних лица откупљено Доситејевих писама, портрета, старих преписа његових дела, писама његових сарадника и другог материјала. Од породице вајара Валдеца откупљена је оригинална скица његовог познатог споменика који претставља Доситеја.

Доситејево одељење налази се у приземљу зграде, Вуково одељење на спрату. Оба одељења компонована су тако да се из изложеног материјала, уз помоћ кратких легенди, може сагледати слободарски пут српске књижевности од Орфелина до Вукове победе. При музеју основана је стручна библиотека, са мањом читаоницом, у којој ће научни радници моћи проучавати Доситеја, Вука и њихово време. Читаоница ће служити и за одржавање стручних предавања, од којих је досад одржано неколико о Доситеју и о Вуковим сарадницима.

Како нема изгледа да би се музеј могао интензивније богатити чисто музејским и архивским материјалом који се тиче Доситеја и Вука — јер такав материјал, разуме се, није неисцрпан — његов развој је природно упућен у правцу књижевноисториског истраживања, — ако се не жели да он остане само стална изложба докумената о Доситеју и Вуку — и његов главни задатак поставља се сам од себе: проучавање непроучене грађе, објављивање необјављеног материјала који се односи на Доситеја и Вука, израда и штам-

пање њихове потпуне библиографије и литературе о њима, проучавање утицаја које су претрпели и утицаја које су сами извршили, итд. За такав рад било би потребно створити у музеју боље услове од досадашњих и садашњих, а у првом реду повећати број стручних службеника. Сем тога, управа музеја сматра да би било корисно да се при музеју оснује Друштво за проучавање Доситеја и Вука, у које би ушли и они, нарочито млађи научни радници, који се баве проучавањем Доситеја и Вука а нису у прилици да резултате свога рада објављују у публикацијама Академије наука и Универзитета. После укидања Института за проучавање књижевности при Академији наука, такво друштво имало би још више разлога и оправдања за свој опстанак. Оно би у музеју редовно одржавало своје научне састанке на којима би се читали и критиковали нови радови његових чланова. Поред посебних публикација, музеј би могао објављивати и свој „Годишњак“, у коме би се штампали, у целини или у изводу, радови чланова Друштва. Како су Вук и Доситеј, поред Његоша, готово једини наши књижевници старијих периода за које се интересују и понеки страни научници, енглески, немачки, амерички и други, Друштво би могло не само обезбедити и њихову сарадњу, него и учинити доста на оживљавању упознавања иностранства са нашом културом. Музеј би гако, нашавши свој прави задатак, постао доиста активна установа. — Ђ. Г.

МУЗЕЈ ИЛЕГАЛНИХ ПАРТИСКИХ ШТАМПАРИЈА

Музеј илегалних партиских штампарија у улици Бањички венац бр. 12, отворен је 1 маја 1950 године као спомен музеј, да би се сачувала документа о илегалном раду чланова Комунистичке партије Србије на пољу штампе за време непријатељске окупације од 1941 до 1944 године.

Централни комитет Комунистичке партије Југославије још уочи рата, априла 1940 године, дао је задатак другу Светозару Вукмановићу-Темпу да сазида једну кућу у којој би могла бити организована илегална партиска штампарија. Тако је зграда у којој се данас налази музеј била подигнута

пред сам рат. Али 6 априла 1941 године бомба је оштетила кућу и она је оправљена тек августа 1941 године.

Планове за ову зграду и тајне просторије у сутерену, где је управо и била смештена сама штампарија, израдили су другови Светозар Вукмановић-Темпо и сликар Ђорђе Андрејевић-Кун.

За даље организовање и инсталације штампарије био је ангажован Бранко Ђоновић, штампарски радник који је купио у Земуну једну модерну штампарску машину типа „Викторија“. Питање је било како пребацили машину у Београд преко понтонског моста на Сави, који су чували немачки и мађарски војници. Ризик овога био је велики нарочито с обзиром на то да је свака купо-продаја штампарских машина за време окупације, а без одобрења немачких власти, кажњавана смрћу. Машина је била демантирана, њени делови су сложени у дупли патос једних волујских кола, натоварених дрвима, и тако је пребачена у Београд. У то време још је вршена оправка куће и машина је завучена у грађевински материјал у дворишту, а кад се оправка привела крају, машина је постављена у сутерен зграде. Врата одаје у сутерену у којој је била смештена машина зазидана су тако да је остао као једини пролаз из штампарије отвор на таваници који је водио на први спрат преко тајног отвора фијоке једног дрвеног плакара.

У зазидани сутеренски део била је постављена и једна мала тигл-машина.

Да би се штампарија и њен рад одржали у тајности, овај посао је поверен специјално за то одређеним друговима. Поред Бранка Ђоновића и Слободан Јовић, слово-слагач, живео је за време окупације илегално у штампарији. Пред окупаторским властима као легални власници куће били су пријављени Бранко Максимовић и његова другарица Дана Максимовић. Они су истовремено помагали и рад у штампарији. Закупац стана био је Мило Бошковић, лекар, са истакнутом таблом своје ординације; а Зага Јовановић, секретар партиске ћелије у штампарији, била је

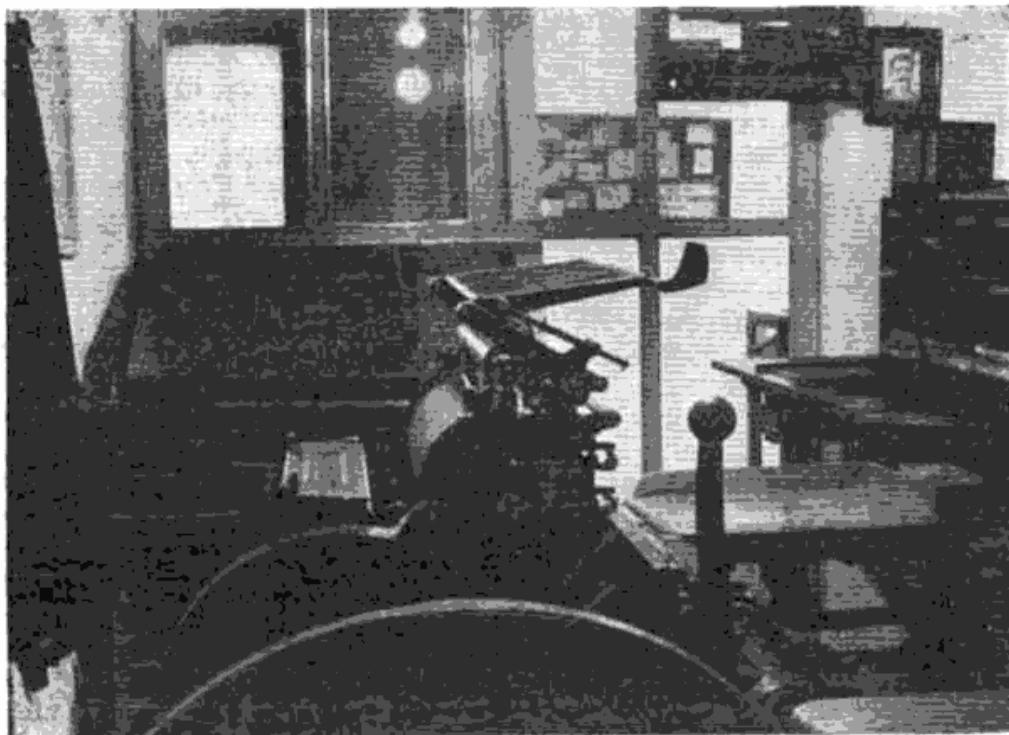
пријављена као Радмила Бошковић, његова жена. Љубица Ђоновић водила се као кућна помоћница. Међутим, она је помагала у изношењу штампаног материјала из штампарије.

Доцније кад је друг Темпо морао да оде у Македонију, ради организовања илегалних штампарија и у том делу наше земље, задужен је друг Иван Миљутиновић да води рачуна о штампарији. А кад је и он отишао на фронт, везу са Комитетом одржавао је Благоје Нешковић, који је с времена на време и сам учествовао у разношењу штампаног материјала и доносио рукописе за штампу. Он га је лично предавао другарици Заги Јовановић ту у штампарији, или на унапред заказаним местима.

Било је врло тешко и компликовано, не само у ову, него и у остале штампарије по Београду свакодневно уносити материјал за штампање: боје, хартију, хемикалије и др. Сви другови који су учествовали у овоме као и у разношењу штампаног материјала имали су фалсификоване легитимације и пријаве, тако да ако би изненада били ухапшени, или пали у борби, полиција не би могла преко њихових исправа продрети у главну штампарију. Главни посредник за примање тог илегалног материјала увек на другом заказаном месту била је Милада Рајтер.

Слање штампаног материјала у унутрашњост било је врло сложено. Специјална полиција тешко је давала дозволе за путовање. На свим железничким станицама у земљи Немци су често вршили детаљне претресе. Зато су прављене мале пригодне ствари за свакодневну употребу, електричне перне са дуплим зидовима, прскалице за гашење пожара, шупље оклагије, дупле даске за прање веша, кантице са дуплим дном и друге у које се стављао материјал и преносио у унутрашњост.

Рад у штампарији био је врло напоран, без довољно ваздуха. Није било никаквих отвора, а једина вентилација била је спроведена кроз димњак. Осим тога увек је морало да гори електрично осветљење, а када је машина радила, нарочито за летњих дана употре-

Сл. 13 — Унутрашњост илегалне штампарије Ц. К. К. П. Ј. на Бањичком венцу 12. (Музеј илегалних партиских штампарија)

бљаван је вентилатор због страховите запаре.

У овој штампарији штампана је и Историја СКПБ у септембру 1942 године. Тада је проглашено ударничко такмичење. Другови Бранко Ђонових и Слободан Јовић радили су од 5 часова ујутру до 11 увече. На ослобођеној територији другови борци су покушавали да штампају историју СКПБ више пута, али због сталних покрета и непријатељских офанзива нису успели. То су урадили ови њихови другови у позадини. Они су баш у овој штампарији успели да штампају читаву Историју СКПБ од 320 страна, у 500 примерака и да је пошаљу друговима на фронт, преко другарица Заге Јовановић и Љубице Ђонових. На корицама историје стајала је посвета: „Другови из позадине посвећују свој технички рад друговима борцима Народноослободилачких партизанских одреда и бригада“. А на корицама историје која је послата Првој пролетерској бригади писало је: „Најбољим синовима јуначке Шумадије! Херојима из великог ослободилачког рата Србије. Јунацима који заставу народног ослобођења по-

неше по свим земљама Југославије! Неустрашивим борцима, командирима и пол. комесарима Прве пролетерске нар. осл. ударне бригаде посвећују овај свој технички рад другови из неослобођеног дела Србије“. Испод посвете утиснут је амблем комбинован од оружја којим су се партизани борили, пушка, секира и вила са петокраком звездом и поздравом „Смрт фашизму — Слобода народу“. Испод овога стајало је: „Дођите, Ваша домовина Вас очекује“.

Првомајски проглас од 1942 године, штампан у овој штампарији, усред Београда, за време масовног хапшења и стрељања, и излепљен по улицама, био је охрабрење и доказ постојања воље за слободом изнад свега. Читав апарат Специјалне полиције и Гестапоа био је покренут да пронађе штампарију, чије се постојање у Београду осећало. Ухваћени другови приликом преношења материјала немилосрдно су тучени и испитивани о штампарији, али нико је није одао. Чак ни најближи суседи нису знали да се у њиховој близини налази штампарија. Другови и другарице који су радили у њој нису смели да излазе на прозор, ни гласно да говоре.

Они нису смели уопште да излазе напоље, изузев кад се материјал износио из штампарије. Кад су пацијенти долазили да траже лекара Мила Бошковића, да не би био у штампарији ометан рад, увек је пацијентима одговарано да лекар није код куће, јер морало се бити на опрези и због пацијената, да није неко шпијун.

Друг Мило Бошковић је по задатку кренуо у партизане 1942 године, али је на пролазу кроз Загреб ухапшен и после дужег мучења стрељан. Исправе су му гласиле на друго име. Право име није одао, те је и сама штампарија остала поштеђена. По његовом одласку у кућу су се уселили власници зграде Бранко и Дана Максимовић, и рад је у штампарији и даље настављен.

Кад су цело Дедиње и овај крај маја 1943 године Немци евакуисали, наредили су да се и ова кућа испразни, да би се у њу уселили немачки официри. Другови су тада понели само малу тигл — штампарску машину, а улаз у просторије је добро зазидан. Немачки официри су у кући становали све до ослобођења и нису знали да се испод њих до одељења за прање рубља налази штампарија Централног комитета, за којом су трагали током читаве окупације.

По исељењу из куће на Бањичком венцу, Бранко Ђонових и Слободан Јовић продужили су рад у Крајинској улици број 36а, у којој је још раније постојало склониште за хартију наших илегалних штампарија.

— Али јула месеца 1944 године због недовољне будности, агенти Специјалне полиције открили су ово склониште, којом приликом су Слободан Јовић и Бранко Ђонових пружили јуначки отпор. Они су прво спалили сву архиву, затим су отворили ватру на непријатеља и борећи се последња два метка сачували за себе, не предајући се живи непријатељу. Својом херојском смрћу ова два храбра борца још једном су показали ону чврсту одлучност и непоколебљивост, мржњу према непријатељу и истинску љубав према своје на-

роду и земљи, која их је повела у борбу од првога дана.

После ослобођења, 1944 године, ова зграда је стављена под заштиту државе, а Централни комитет Комунистичке партије Југославије почео је са прикупљањем материјала за уређење овог музеја и његово отварање за шире народне масе.

У музеју су објекти изложени тако да се, колико допушта сачувани материјал, добије јасан преглед рада свих илегалних штампарија у Београду који је почео још у раздобљу између два рата.

У периоду од 1939 до 1941 године сем наведене штампарије, друг Вукмановић је организовао у разним крајевима Београда још 7 илегалних штампарија. Њихове фотографије изложене су у музеју на Бањичком венцу.

У улици Дели Радивоја бр. 5 штампан је први број часописа *Комунист*. У улици Генерала Мирка број 6 штампани су извесни бројеви *Комуниста*, брошуре, летци, извештаји и остали пропагандни материјал. Ова је штампарија више пута сељена због подозривости полиције. Од почетка 1941 године, па све до доласка Немаца налазила се у Добрилиној улици број 1 штампарија Покрајинског комитета за Србију у којој су поред осталих штампани *Комунист*, први број часописа *Пролетер*, проглас Централног комитета за Србију поводом прославе 27 марта 1941 године и други. У подруму куће број 4 у Гарибалдијевој улици, у који се улазило испод покретне каљеве пећи, чија је макета у музеју изложена, исто тако је штампан илегалан материјал. Поред ове макете налази се и један албум фотографија штампарије и склоништа у овој кући са покретном каљевом пећи, који је нађен код заробљених Немаца.

У улици Огњена Прице број 4 била је смештена од септембра 1940 до марта 1941 године, штампарија Покрајинског комитета Србије. Исто тако налазила се једна штампарија на Булевару Југословенске армије број 187, где је штампан разан илегалан материјал.

Најзад први број Гласа, органа Народног фронта Србије, штампан је у штампарији која се налазила у Цветковој улици број 15.

Према изложеном материјалу, види се да је Комунистичка партија Југославије још 1939 године почела са организовањем илегалних штампарија, те је на тај начин путем штампе припремала масе за претстојеће догађаје, обавештавала народ и мобилисала га за борбу против окупатора. Многобројни прогласи, извештаји, књиге, летци и брошуре, подизали су дух и храбрили народ да истраје до коначног ослобођења. Под најтежим условима рада и поред терора, хапшења и мучења у Специјалној полицији и у логорима, штампани су у овим штампаријама свакодневно билтени и извештаји о стању на фронту. Али у исто време, кад је било потребно, из њих су одлазили другови и на фронт, у прве редове народноослободилачке борбе.

Тек данас кад се ступи преко прага ове куће, постаје јасна сва величина борбе и истрајности у раду илегалних

штампарија Централног комитета Комунистичке партије Југославије.

У кући је остала комплетна штампарија каква је била кад су је другови морали напустити. У њој се чувају још њихови радни мантили, кревет, мала библиотека, радио апарат, штампарска боја и маст за подмазивање машина, дењкови неупотребљене хартије, недовршене књиге на чијој су штампарији. Изложене су и њихове легитимације, пријаве стана, распоред часова по коме су у слободном времену плански радили на личном уздицању, са обавезом да ће учити. О полици са књигама висе још ручне бомбе и револвери, које су држали у приправности ради одбране, ако би били откривени од полиције.

Музеј илегалних партиских штампарија преко изложеног материјала показиваће у будућности живо поколењима како се наша партија борила за слободу и остварење социјализма.

М. Г. Б.

МУЗЕЈ 5 ЈУЛА 1941 ГОДИНЕ

Кућа у којој је смештен „Музеј 5 јула 1941 године“ налази се на Булевару Маршала Тита бр. 10а. У овој кући су чланови Политбироа Комунистичке партије Југославије на одржаном састанку 5 јула 1941 године донели одлуку за ступање у борбу против фашистичког окупатора и дизању народа на устанак.

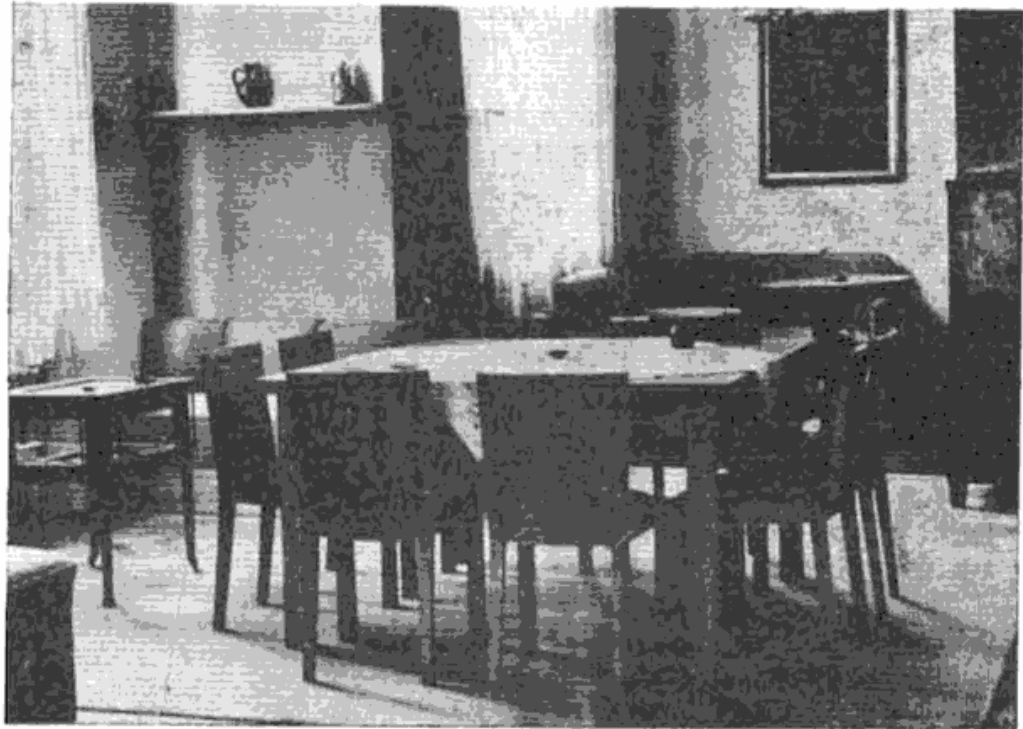
Ову кућу, коју је зидао још 1934 године, поконио је после ослобођења Централном комитету Комунистичке партије Југославије Влада Рибњикар.

За склониште и илегалан рад ова кућа је спремана још из раније. Пред саму објаву рата у врту куће ископано је склониште у коме се, поред осталих, 6 априла 1941 године, за време бомбардовања Београда, налазио склоњен и бар

друг Кардељ. Крајем јула исте године ту се доселио и друг Дедијер, а доцније и Иво Лола Рибар и приступили су припреми билтена Врховног штаба. С времена на време код њих је долазио на преноћиште Едвард Кардељ и Милован Ђилас и друг Тито, нарочито у времену мај—јуни. Титова соба се налазила на првом спрату.

Уочи 5 јула, дакле 4 јула у 18 часова, 1941 године, почео је састанак чланова Политбироа Комунистичке партије, који су имали за задатак да организују и поведу борбу против непријатеља. На овом састанку учествовали су: Јосип Броз Тито, Едвард Кардељ, Александар Ранковић, Иван Милутиновић, Милован Ђилас, Иво Лола Рибар и Светозар Вукмановић Темпо.

Сл. 14 — Одаја у којој је донета одлука о подизању Народног устанка 1941 године (Музеј 5 јула 1941)

Овај састанак је био један од најважнијих у току наше борбе за ослобођење. У суштини то је почетак наше Народне револуције и почетак формирања Народноослободилачког покрета.

За време конферисања које је трајало до 6 часова ујутру 5 јула, чували су стражу око куће Владислав Рибникар, Јара Рибникар и Владимир Дедијер.

И даље у току целог лета 1941 године ова кућа је била састајалиште другова бораца, који су живели у илегалности и крили се од полиције, између осталих Владе Поповића и Ђуре Стругара. Јула месеца 1941 године на улазу куће, ухапшен је илегални радник, студент из Београда, Филип Мазура, запослен у редакцији *Политике*. Он је после дужег мучења убијен у Управи града.

Доцније кад су чланови Централног комитета Комунистичке партије отишли из Београда, друг Рибникар је остао у кући са задатком да заједно са Јаром Рибникар продужи рад на издавању Билтена Врховног штаба, на коме су раније радили Иво Лола Рибар и Владимир Дедијер. Овај рад је морао

да се обустави у септембру месецу, јер је штампање Билтена било откривено.

У самој кући налазило се доста илегалног материјала, скривеног на тавану. А у башти испод једног камена, у близини базена, била је скривена једна метална кутија са златницима, имовина Партије.

Полиција, којој је ова кућа била сумњива, у месецу октобру два пута је вршила претрес, али ништа није пронашла. Крајем октобра 1941 године Специјална полиција ухапсила је Рибникара, и доцније га предала Гестапоу, који га је пребацио у логор на Бањици. Пуштен је тек марта 1942 године.

Јула 1943 године Владислав и Јара Рибникар напустили су Београд и отишли у партизанске одреде. У кући су остала само деца са оцем Јаре Рибникар. Кад је Гестапо сазнао да је Рибникар отишао на слободну територију, конфисковали су кућу, протерали децу и уселили немачке официре, који су ту становали све до ослобођења.

После ослобођења зграда је затечена потпуно празна и разваљена, те је Централни комитет по упутствима дру-

га Рибникара, обновио кућу и намештај и у њој сместио музеј.

У музеју је изложен разан документарни материјал и партиска архивска грађа који сведоче о припремама, организовању и дизању народа на устанак у целој Југославији и великој и храброј борби против окупатора, који су беспримерни у нашој историји, као плодови донесене одлуке од 5 јула 1941 године.

Као увод у експонат, по хронолошком реду музеја изложена је фотографија мартовских демонстрација у Београду 1939 године, које су организовали радници и студенти против реакционарних режима. Затим се ређају фотографије великих манифестација 27 марта 1941 године, које показују како се народ листом дигао с паролом „Боље рат него пакт“ и изразио спремност за одлучну борбу, по цену и највећих жртава само да би сачувао своју независност и слободу. Ове величанствене манифестације приређене у Београду и целој земљи наговестили су рађање нове Југославије. Оне су биле доказ правилности политичке линије Комунистичке партије Југославије, коју је спроводила још пре рата, и резултат борбе радничке класе, борбе у којој су се илегално под руководством Партије подизали и челичили најбољи народни синови. Тога дана, 27 марта 1941 године, Комунистичка партија Југославије јавно је извршила смотру народних снага у целој земљи, тако да су 5 јула 1941 године њени руководиоци с пуно вере могли да донесу коначну одлуку о општем оружаном народном устанку, и да приђу мобилизацији партизанских одреда. Централни, Покрајински, Срески и Месни комитети Комунистичке партије Југославије, без обзира на терор окупатора и подмукли рад домаћих издајника, издавали су непрекидно за све време окупације прогласе, брошуре, књиге, летке преко којих су мобилисали народ за борбу и храбрили га да истраје до краја. Од ових су неки изложени у музеју као што је летак Цен-

тралног комитета који је издат одмах по уласку непријатеља 15. IV. 1941 године, на коме пише: „Народи не клоните духом, збијте чвршће своје редове, дочекујте уздигнуте главе и најтеже ударце. Комунисти и читава радничка класа Југославије истрајат ће до коначне побједе, у првим редовима народне борбе против освајача.“

Соба у којој је донета историска одлука од 5 јула 1941 године налази се у приземљу музеја. У њој су извесни предмети и делови намештаја били општењени или однети за време окупације, али је она реконструисана онако како је изгледала за време одржаног састанка.

Испред ове собе у малом предворју налази се биста маршала Тита, главног руководиоца наше Народноослободилачке борбе. Биста је рад вајара Бориса Калина из Загреба, и увеличана фотокопија прогласа Централног комитета Комунистичке партије Југославије у коме се комитет обраћа свим народима Југославије позивајући га на оружану борбу.

Преко једне мапе у музеју показана је подела окупираних Југославије од стране непријатеља после априлске катастрофе 1941 године. На њој је обележено које су територије држали Немци, Италијани, Бугари и Независна држава Хрватска.

Као речити доказ ове неустрашиве борбе у музеју је изложено и оружје, често провизорно, којим су се наши народи у почетку борили: виле које више нису служиле за стогове жита и сена, примитивне тојаге са углављеним секирама и ножевима на врху, бодежи, старе ислужене пушке и тако даље.

Идући из приземља на први спрат наилази се на примерке окупаторске штампе, и на лист Независне државе Хрватске „Хрватски народ“. У овим листовима, поред осталог, говори се и о почетку рата између Немачке и Совјетског савеза.

У одељењима на спрату налазе се прогласи Централног комитета и По-

крајинских комитета свих република, који су донети непосредно после 5 јула, у којима Партија позива народ на устанак. У истој соби изложене су фотографије чланова Политбироа који су учествовали у доношењу одлуке о дизању устанка. Ту се чува и фотографија борца Жикице Јовановића-Шпанца и макета куће у Белој Цркви у Шумадији, пред којом је 7 јула 1941 године, планула прва устаничка пушка после одржаног предустаничког збора, чији је пуцањ био знак за почетак оружане борбе.

Жикица Јовановић-Шпанец био је непомирљиви непријатељ фашизма и борац још из шпанских ратова, против свих оних који нису били на страни радничке класе. Неуморно се борећи погинуо је марта 1942 године на челу своје јединице.

У истој соби изложена је и фотографија куће Јосипа Видмара из Љубљане, где је основана Освободила фронт Словеније.

Даље по витринама су распоређени прогласи Комитета, затим штампа, листови и часописи које су наши борци за време окупације и на фронту, или у позадини, често писали руком, јер нису имали могућности да носе са собом и тешке машине за штампање.

У једној витрини се налази записник са састанка једног одреда на коме је донео закључке о свом даљем раду у току борбе. Даље, изложене су и легитимације другова из одреда „Драгише Мићовића“, затим признаница од 10. XI. 1941 године на двадесет хиљада динара, издата од стране Народноослободилачког одбора Чачак, Љубиши Д. Гајићу, за потребе илегалног рада.

Поред наведеног, на зидовима ове одаје постављене су и фотографије појединих партизанских одреда.

У другој соби налази се велика мапа Југославије израђена на стаклу масним бојама. На њој су назначени градови и села којима су после донете одлуке у Београду упућене поруке за дизање устанка. Обележена су и места у

целој Југославији у којима се, после примљене одлуке народ дигао на оружје. Исто тако на овој мапи је обележена и територија коју су партизански одреди држали 1941 године.

У једној витрини у трећој соби изложен је оригиналан списак немачких власти о стрељаним грађанима и ђацима у Крагујевцу 20 и 21 октобра 1941 године. Тих дана Немци и Недићевци похапсили су у Крагујевцу све мушкарце од 16 до 60 година. На губилиште су извођени по сто, до сто педесет и тучени митраљезима. Стрељано је више стотина скојеваца и партијаца, а са осталим грађанима око 7.000 људи. Међу њима налазили су се најбољи радници — руководиоци. Загрљени ђаци са професорима приликом стрељања певали су песму „Хеј Словени“. Стрељани борци падали су са узвицима „Убијајте погани фашисти, али ће вас наши партизани уништити“. Ту је изложен и штампани распис Окружног комитета Комунистичке партије у Крагујевцу, којим се позива народ да ступа у партизанске одреде и да се бори против окупатора.

У једној малој витрини и крај ње у ниши смештено је оружје и ручне бомбе којим су се партизани борили. На зиду је и плакат о спаљивању села Скеле и стрељању родољуба.

Најзад на спрату соба у којој је друг Тито провео десет дана намештена је према соби како је изгледала у оно доба кад је он у њој боравио. Ту се налазе поред постеље још и сто, столица, орман, ручна апотека и један мали радио звучник којим се служио друг Тито у илегалности.

Испред зграде на постољу постављена је бронзана фигура омладинца, тако званог „Ваљевца“ са подигнутим рукама и стиснутим песницама као персонификација омладинаца који су изгинули за време окупације. Споменик је радио Војин Бакић, наш познати вајар из Загреба.

Музеј је отворен 1 маја 1950 године.

М. Г. Б.

МУЗЕЈ ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ

Музеј примењене уметности основан је одлуком Владе НР Србије новембра 1950 године, са задатком да прикупља, проучава и чува предмете и грађу, која приказује историски, стилски и технички развој појединих грана примењене уметности, првенствено са подручја делатности српског народа. Из овога произилази основна концепција овог Музеја према којој је он уметнички музеј специјалног карактера.

Досадашњи рад Музеја на сакупљању значајних уметничких и културно-историских предмета за поједине збирке, на научној обради истих и на популарисању појединих сектора примењене уметности путем специјалних тематских изложби и публикација — оправдао је оснивање оваквог специјалног музеја и показао да он има услова да се развије у значајну научну и културно-просветну установу.

У времену од оснивања Музеја, тј. од 1951 године до краја 1953 године набављено је за музејске збирке око 4.300 предмета. Предмети за збирке набављени су највећим делом куповином, извештан број добијен је на основу реституције, а врло мали број предмета уступљен је Музеју као поклон појединих установа или приватних лица. У истом времену набављено је за библиотеку

528 свезака стручне литературе; док фототека садржи 900 негатива и исто толико копија музејских предмета.

За јавност Музеј је отворен 9 децембра 1951 године са сталном музејском изложбом која приказује хронолошки преглед развоја свих грана примењене уметности, од XII века до данашњих дана, са подручја делатности српског народа. Ова се изложба непрестано допуњује новим предметима. Поред ове сталне музејске изложбе, Музеј је досад организовао и две повремене тематске изложбе. Једна 1 X 1952 године, која је приказала развој српске књиге и њене уметничке опреме, од XII века до данас. Друга изложба била је 1953 године са приказом уметничке обраде метала српских мајстора и радионица, од XIII до XX века. Свака од ових изложби трајала је по шест месеци.

Музеј је издао три публикације: *Каталог сталне изложбе, Српска рукописна и штампана књига и Уметничка обрада метала*. Свака од ових публикација, поред стручног текста, садржи каталог изложених предмета и већи број репродукција. Осим ових публикација Музеј је у циљу пропаганде издао штампане репродукције предмета из појединих збирки, које се продају на каси музеја. Н. А. К.

ЈУГОСЛОВЕНСКА КИНОТЕКА

Кинематографија — најмлађа уметност — једва да је стара као средовечан човек. Наша кинематографија се родила кад и социјалистичка Југославија, а кинотеци је управо пет година. Можда би било занимљиво да се на овом месту изнесе како је постала ова установа, који су њени задаци и где је њено место у нашем културном животу.

Кад је неколико пасионираних љубитеља филма решило да сакупе све

старе филмове и од сваког новог домаћег филма по једну копију са целе територије наше земље, да би их спасли од пропадања и сачували за будућност, нађено је у самом почетку око десет камиона филмова! Установа која је преузела даљи посао на прикупљању, сређивању и проучавању филмова и филмске грађе названа је „Југословенска кинотека“.

Сличне установе постоје и у другим земљама, углавном основане између последња два светска рата. У Паризу Musée du cinéma, у Лондону National film Library, у Милану Cineteca italiana, у Бриселу Cinemathèque Belgique итд. Негде се овакве установе називају и филмским архивама.

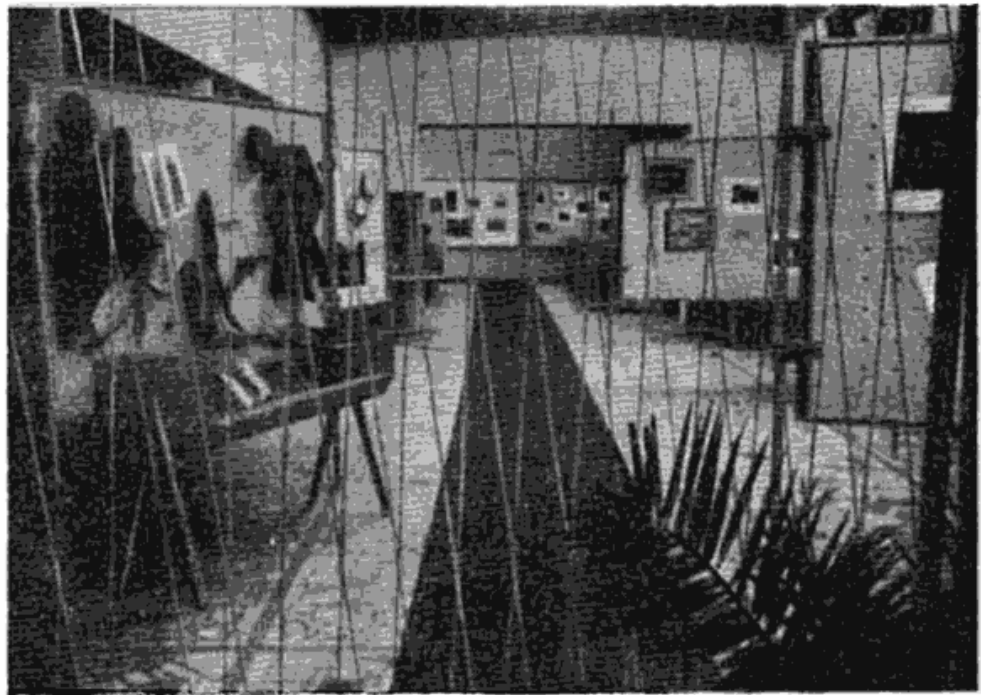
Двадесет и осам кинотека са свих континената чине Федерацију филмских архива (FIAF) чије је седиште у Паризу и која се из године у годину нагло развија, упоредо са развојем „најпопуларније уметности“. На прошлогодишњем конгресу у Амстердаму наша кинотека је примљена за редовног члана и уврстила се већ у првих десет кинотека света. Од тада са једанаест чланица федерације врши сталну размену значајнијих филмова који се приказују на специјалним приредбама. Требало би, можда, објаснити зашто је ова установа у иностранству добила такво признање и популарност. Из тога би се видели и њени задаци.

Мали је број кинотека у свету које су у државним рукама, а већина су полуприватне установе са незнатним дотацијама. Огромна средства дата нашој младој кинематографији од стране државе учинила су да и наша Кинотека

добије све што је потребно за нормалан рад. Материјална средства у првом реду: просторије, људство, филмове, новац и друго.

На почетку рада требало је сакупити све покушаје из домаће кинематографије, од првих почетака до Другог светског рата, најзначајнија светска класична дела и од сваког новијег филмског дела по једну копију. Затим отворити стручну библиотеку са читаницом, музеј кинотеке, одељење фототеке и добро средити сав тај материјал у стручним каталозима, тако да сав тај сређени материјал може корисно да служи културним и јавним радницима, студентима, а првенствено филмским стручњацима.

Архив кинотеке је смештен на десет километара од Београда у шест магацина, који су грађени по најмодернијим принципима, а у којима се нарочито води рачуна о температури ваздуха и количини влаге. У њима је смештено око пет и по хиљада филмова разне величине и старости. У засебној згради врши се техничко сређивање материјала, које сарадницима задаје највише тешкоћа, јер је највећи број филмова у лошем стању.

Сл. 15 — Покретни музеј Југословенске кинотеке

Одабране, или по нечем за историју кинематографије значајне филмове, Кинотека приказује у своме музеју. Музеј се налази у центру Београда и у њему се од пре две године дају само некомерцијални филмови, заправо они који више нису у редовном биоскопском „саобраћају“, уз облигатно уводно предавање. Посетиоцима је омогућено да пре гледања филмова посете пригодне изложбе, које заједно са пројекцијама чине „филмски музеј“ или „музеј снова“. Од отварања музеја до данас било је пет изложби из области кинематографије, међу којима и гостовање изложбе Француске кинотеке. Замишљено је да се до оснивања сталне изложбе повременим изложбама употпуњује збирка музејских предмета.

Један део музејског материјала, са седам класичних филмова на 16 милиметара, под именом Покретни музеј кинотеке обишао је дванаест највећих градова наше земље, задржавајући се свуда по две до три седмице. Извештаји сарадника који држе предавања и прате изложбу, као и месна штампа, наглашавају велики успех, интересовање гледалаца и популарност коју Кинотека ужива у културном животу наших народа. На позив грчких филмских радника, Југословенска кинотека је фебруара месеца гостовала у Атини. Поред популаризације класичних и наших одабраних филмова, сарадници наше установе помоћи ће да се том приликом покрене оснивање Грчке кинотеке.

Библиотеци се такође поклања велика пажња. Она је смештена, заједно са читаоницом, у савремено уређене просторије. Располаже са око 2.500 стручних књига и редовно је претплаћена на 50 филмских часописа. То је једина библиотека овакве врсте у земљи, јавна и приступачна свакоме. Разумљиво је да се њоме највише служе филмски стручњаци.

Фототека, иако има тридесет хиљада фотографија, спрема своју сопствену фотолaborаторију, која ће првенствено израђивати репродукције филмских класика и копије за кориснике.

По угледу на Британски филмски институт, наша установа ипак највећу пажњу посвећује каталогу, попису и класификацији свога фонда, филмова и фотоса. Ради се на многим каталозима: азбучни каталог филмова, каталог филмова по њиховој уметничкој форми, затим по предмету обраде (срећен по општој децималној класификацији), каталог филмских новости, филмских радника и тако даље. Фотографски снимци се срећују такође по сличним принципима.

Док се о кинематографији још расправља, да ли је она уметност или индустрија, многе научне установе у свету и код нас увиђају практичност примене филма. Значи да филм и са овог гледишта има будућност и није никакво чудо што се у школама многих културних земаља поред школске црне табле у учионицама појављује и бело биоскопско платно.

Исто тако до скоро нико није водио рачуна шта бива са снимљеним филмовима (или се водило само дотле док су актуелни или комерцијални). А ко би се старао о том да се филмови сачувају за будућност? Тако се дошло на идеју, да се оснивају специјални архиви — кинотеке — чији би био задатак да сакупљају целокупан филмски материјал до кога могу доћи, да га срећују и чувају, како би касније могао корисно да служи националној и општој култури. Међународна федерација филмских архива у својим правилима наглашава да, поред некомерцијалности, првенствено има за циљ сакупљање националног филма.

Југословенска кинотека је млада установа и још није добила свој прави изглед и место које јој припада у развоју наше културе. Још има приличан број проблема које треба решити: јача сарадња са културним организацијама и установама, комплетирање домаћег материјала, набавка најважнијих докумената снимљених на филмској траци, а који се још налазе у иностран-

ству, издавачку филмску делатност; затим питање просторија, цензуре итд. Од свега тога највећу главобољу задаје стручност особља, од кога посао, који је врло компликован, тражи пасионiranost и несебично залагање, јер од њега зависи озбиљно и систематско сређивање целокупног материјала.

Из ових информативних цртица о Југословенској кинотеци може се извести следећи закључак: Кинотека је обухватила највећи део задатака и послова будућег Филмског института, јер је исто толико филмски архив, музеј или библиотека. У сваком случају није биоскоп — као што неки мисле — чији је задатак само да забавља свет. М. К.

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Ратна разарања у Другом светском рату, програмска фашистичка крађа и уништавање документације о културној прошлости појединих народа, стално послератно атомско расположење, као да су изазвали страх код оних који се баве науком, истраживањем, чувањем докумената, да ће света нестати, да ће нестанком докумената бити збрисане епохе и да ће они бити одговорни пред историјом ако се не побрину да се све то заштити и сачува за поколења. Та психоза у читавом свету као да је изазвала ново струјање и бригу око заштите документације о прошлости и животоу једног народа.

На нашем терену било је специфичних узрока за оживљавање рада у овој области. Постало је јасно да се између честих ратова није успевала стећи свест о себи, јер се увек морало поново почињати; поред осталог и због тога што се није радило довољно програмски нити са дијалектичким повезивањем научних закључака до којих се долазило.

Погодак у срце наше културе, да поменемо само најтежи губитак, погодак је у Народну библиотеку, у којој је изгорела множина књига-униката, инкунабула, непроучених рукописа, неповратно изгубљених. Уништавање ратних архива у првим послератним годинама нанело је исто тако штете нашој култури, док се није дошло до свести да сечемо грану на којој стојимо.

Последњих година у Србији се осећа снажан полет у области музејско-библиотекарско-архивистичког рада, у заштити свега што претставља културно-историски докуменат. Посебна пажња посвећена је музејима као чуварима културно-историских докумената, који треба и очигледно да изграђују свест социјалистичког човека. Поред преуређења комплексног Народног музеја са великом традицијом, Етнографског музеја са богатим збиркама, основани су у последње време музеји који се баве једном одређеном научном проблематиком, чак појединим личностима. Тако је у Београду од ослобођења основан Музеј Доситеја и Вука, Музеј примењене уметности, Жељезнички музеј, Музеј позоришне уметности и још неколико мањих музеја и збирки.

Позоришни музеј се посветио сакупљању, чувању, обрађивању и излагању, класификовању докумената о развоју српског позоришта с једне стране, са циљем да их изложи, а са друге стране: да пред историчаре позоришта стави збирке, сређен архивски материјал и театролошку библиотеку ради проучавања нових докумената који треба да осветле необрађене стране историје позоришта.

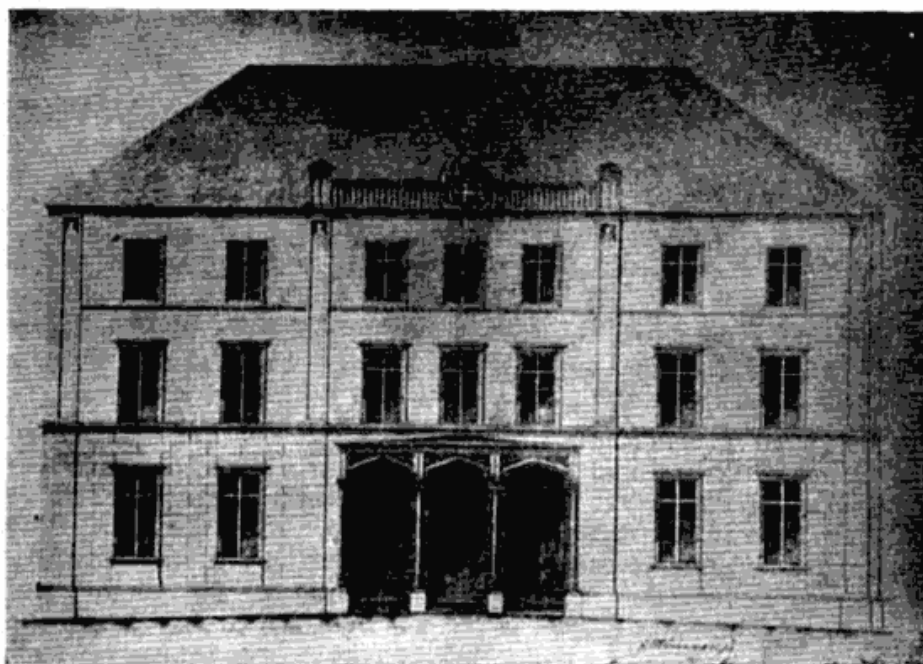
Из једног писма које је Управа позоришта у Београду упутила члановима 1929 године, дознајемо да се идеја о оснивању Музеја позоришне уметности јавила још пре више од двадесет го-

дина, али није остварена јер се хтело створити музеј само поклонима а без финансиских средстава. У међувремену, до новог покретања оснивања музеја 1950 године, изгубљено је много докумената.

Непосредан повод за оснивање Музеја била је изложба која је 1949 године приређена поводом 80 годишњице

њу Музеја позоришне уметности НР Србије, објављена у Службеном гласнику НР Србије од 5 децембра 1950 године.

Почетком 1951 године почело се са сређивањем преостале документације у Народном позоришту, али се убрзо престало да би се прикупљању и сређивању опет приступило крајем исте годи-

Сл. 16 — Фасада зграде за Народно позориште на Зеленом венцу, пројекат из 1852 године (Музеј позоришне уметности)

оснивања Народног позоришта у Београду. Изложба је показала да је много документарног позоришног материјала пропало у ратовима нашег века и да је у последњем часу требало спасти ово што још постоји. Изложба у Новом Саду 1951 године, организована поводом 90 годишњице од оснивања Српског Народног позоришта у Новом Саду, показала је исто тако да још увек има прилично сачуваног материјала, али да незаштићен, разбацан у више установа и код приватника, нема вредности као што ће имати кад се сакупи, систематизује и изложи.

На предлог Министра за науку и културу Владе НР Србије донета је 28 новембра 1950 године Уредба о оснива-

не у просторијама Музеја примењене уметности. Истовремено је Завод за заштиту споменика културе приступио рестаурацији зграде у коју ће Музеј ући тек септембра месеца 1952 године. Док је вршена рестаурација зграде, трагало се за материјалом, јер постојећа документација није могла бити основа за потпунију музејску изложбу. Поред прикупљања и сређивања материјала, радило се на идејном плану музејске изложбе; организоване су шире дискусије о концепцији и развојној линији Музеја: на веома малом простору требало је наћи што боље решење за лик Музеја јединственог у земљи, и врло ретког у свету.

Музеј је званично отворен 19 септембра 1953 године у Јевремовој улици бр. 19, у згради у којој су наши сликари имали своје атеље. Зграда је једна од ретко сачуваних грађевина профане српско-балканске архитектуре из 1836 године и доприноси оживљавању атмосфере и времена почетака позоришног живота у Србији. Изложба је постављена у пет соба и хол, а у две мање собе је смештен персонал, библиотека и архив. Зграда има успело рестауриран подрум, који се не може користити док се не ослободи влаге.

Музеј је специјалан: прикупља, проучава и излаже документа од значаја за развој позоришне уметности у НР Србији. Документација је подељена на збирку рукописа, писама, уметничких предмета, архивског материјала, листа, фотографија, меморијалних предмета, исечака из новина, грамофонских плоча. Музеј има у збиркама значајне рукописе: Лазе Костића, Косте

Трифковића, Јована Ђорђевића, Ђорђа Малетића, и многих глумаца; писма Димитрија Ружића, Матије Бана, Алексе Бачванског, Милке Гргурове, Марије Јеленске, Адама Мандровића, Милана Цветића, Милорада Гавриловића, Илије Станојевића, Љубе Станојевића, Бране Цветковића и других; уметничке предмете, портрете Арсе Тодоровића, Димитрија Аврамовића, Стеве Тодоровића, Паје Јовановића, Уроша Предића, Марка Мурата, Мила Милуновића; бисте Марка Брежанина, Ристе Стијовића, Сретена Стојановића, Пере Палавичинија, Душана Јовановића, Ангели-Радованија; архивског материјала, непроученог о Народном позоришту у Београду од 1850 године; богату збирку рукописних и штампаних листа од којих су најстарије из 1861. године; дагеротипије и фотографије почевши од 1860 године; од

нарочите је вредности колекција фотографија из улога Пере Добриновића, меморијалних предмета Димитрија Ружића, Милана Цветића, Милорада Гавриловића и других; старих грамофонских плоча наших драмских и првих оперских уметника Драге Спасић, Илије Станојевића, рецитације Добрице Милутиновића; занимљивог документарног материјала о раду путујућих позоришта итд.

Истовремено са музејском изложбом развија се позоришни институт са театролошком библиотеком у којој већ има знатан број старих издања позоришних дела из XVIII и XIX века; попуњава се фототека и архив о развоју савременог позоришта. Музеј — институт предвиђа издавање публикација.

Поред сталне музејске изложбе о развоју позоришта код Срба предвиђају се и повремене тематске изложбе значајних периода и личности, које су на постојећем малом простору само

фрагментарно приказане, напр: путујућа позоришта, период позоришне делатности између два рата, позоришта у НОБ-у итд.

Трагајући за документацијом о позоришној прошлости, Музеј је дошао до нових музејско-архивских докумената, који осветљују нове странице културног живота старог Београда. Један такав докуменат, занимљив и као музејски експонат, јесте оригиналан, неостварени пројекат за зидање прве позоришне зграде у Београду. Још 1842 године Србске Нар. новине (Пешта) јављају „да ће се зидати позоришно зданије које би стало 20.000 дуката“. Зидање и копање темеља почеће међутим тек 1852 године на Зеленом венцу и пројекат који се налази у Музеју, вероватно је рађен за зидање те позоришне зграде, али као што је познато, зграда није била довршена због подводног

Сл. 17 — Први печат Народ­ног позоришта у Београду (Музеј позоришне уметности)

земљишта; грађа од срушених темеља била је много касније употребљена за зидање прве позоришне зграде на месту на коме се позориште и данас налази.

За Музеј позоришне уметности, посебну музејско-архивску драгоценост претстављају старе позоришне плакате из разних периода. Музеј располаже са приличним бројем плаката. Међу осталим плакатама занимљиве су плакате из 1869 године, из времена кад Београдско певачко друштво поред домаћих композиција већ пева оперске партије из Росинија, Вердија, Доницетија и других, кад установљено позориште већ има и своју зграду, кад још увек долазе разне трупе чаробњака и вештака да забављају београдско становништво.

Музеју је успело да прикупи музејско-архивског материјала о путујућим позориштима Нишлића, Делинија, Бунића, Бакића и да прибави заоставштину одличне путујуће глумице Олге Илић. Осим тога музеј располаже са занимљивим писмима путујућих глумаца, писаним између 1894 до 1914 године, а упућених пријатељу путујућих глумаца Владимиру Петровићу. Као гимназиста Влада Петровић је желео да постане глумац. Неки његови другови побегли су од куће а он се није усудио. Свршио је школу и напредовао у чиновничкој каријери, али је читавог

живота остао срцем везан за своје другове који су се одважили на мукотрпан живот путујућег глумца. Он их је помагао, дописивао се са њима и сачувао један део те преписке у којој има занимљивих података о друштвеном животу с краја прошлог и с почетка овога века.

Мада су старе архиве централних позоришта уништаване и мада је много позоришне документације пропало код приватника у многим ратовима овога века, у музејској збирци сакупљен је већ приличан број нових, ретких фотографија глумаца из прве и друге глумачке генерације, на основу чега се може веровати да ће се упорним и систематским трагањем из дана у дан повећавати збирке, поготово кад Музеј стекне ширу популарност и поверење код оних љубитеља који још љубоморно чувају музејски позоришни материјал.

Радни колектив музеја сачињавају: Милена Николић-Јовановић, управник — кустос (професор југословенске књижевности); Живојин Петровић, кустос (професор југословенске књижевности); рачунски службеник; чувар — курир; хонорарна чистачица.

Од оснивања музеја утрошено је у 1951 години: 274.755.—; у 1952 години 2,146.861.—; у 1953 години 4,980.000.—; свега 7.401.616 динара. За 1954 годину планиран је буџет од 4,611.000 динара.

М. Н.

ГАЛЕРИЈА ФРЕСАКА

Основана је 1 јануара 1953 године, на иницијативу Савета за просвету, науку и културу НР Србије, са циљем да прикаже на једном месту најодраније примерке наше средњевековне ликовне и вајарске уметности, кроз копије фресака и мулаже портала.

Галерија је смештена у седам дворана нове зграде, специјално сазидане за ову сврху, у улици цара Уроша број 20—24. Први изложбени материјал би-

ле су наше најбоље копије фресака и одливи портала експонирани 1951 године на великој изложби средњевековне уметности народа Југославије у Паризу, а касније пренешени у Загреб. Управа Галерије је и после свога отварања наставила са копирањем фресака и ове нове објекте делимично излаже у својим просторијама а делимично их шаље, заједно са другим материјалом, на повремено излагање у иностранство.

ЖЕЛЕЗНИЧКИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

Тридесетог априла 1953 године у 11 часова пре подне, у присуству претставника друштвених организација, културних установа и других званица, скромно али свечано отворен је Железнички музеј у Београду, први и за сада једини ове врсте у нашој земљи.

Први предлог да се и код нас, у нашој земљи створи железнички музеј, дао је пок. Фрања Репић, бивши директор Државне железничке саобраћајне школе у Београду, децембра 1931 године у „Саобраћајном прегледу“, часопису за проучавање саобраћајно-привредних проблема, чланком „Железнички музеј“.

Нажалост, нада покојног Фрање Репића остала је само нада јер се ни за десет мирних година није нашло ни пута ни начина да се створи железнички музеј. А било је не само пута и начина, него и повољних прилика. Једна од тих прилика била је и велика железничка изложба приређена у Београду на Ташмајдану 1934 године у за то нарочито изграђеним павиљонима. То је била „Прва југословенска железничка изложба“. То је заиста била прва али и једина железничка изложба у старој Југославији. (Мора се признати, изложба је била и добро организована, и богато опремљена.)

Поред извесног историског материјала, на овој изложби приказани су радови готово свих јединица југословенских државних железница, великог броја железничара и њихових породица. А излагало се све — од оригиналних делова локомотива и кола, модела локомотива и кола, макета железничких станица, ложионица, радионица и других интересантних објеката и постројења, па све до аматерских резбарских, сликарских, вајарских и других радова наших железничара.

Неки од наших напредних људи покушали су да од сакупљеног материјала, углавном онога који говори о грађењу и одржавању железничких пруга, створе неки технички кабинет у Ге-

нералној дирекцији железница, који би доцније могао да се претвори у железнички или технички музеј. Међутим, од свега тога није било ништа.

Један предлог да се створи железнички музеј у Београду дао је и инжењер Др. Душан Величковић, сада професор Велике техничке школе у једном чланку објављеном у „Железничком венцу“ 1937 године, али и од тога није било ништа.

Успеси наших железница после ослобођења приказани су у неколико изванредно документованих изложби кроз које је прошло више стотина хиљада људи. Међутим, иако је материјал за ове изложбе сакупљан са свих страна, документа брижљиво припремана и сређивана, изложбе са љубављу уређиване и, узгред речено, доста стајале, на неко систематско сакупљање и чување тога материјала није се мислило. И, пошто за то нико није био надлежан, материјал је пропадао.

Осим тога, у послератном периоду било је и извесних застрањивања. Уништавањем архивског материјала, на пример, у неким железничким дирекцијама, па и у самом министарству саобраћаја, нанет је тежак ударац и причињена огромна штета нашим железницама, а у првом реду историји наших железница, јер се уништена документа не могу надокнадити.

Тек када су отпочеле припреме за прославу стогодишњице железница, и кад је у оквиру те прославе 1949 године требало дати преглед стогодишњег живота и рада наших железница, дошло се до закључка да је неопходно потребно прикупити што више докумената, што више историско-музејског материјала из постанка и развоја наших железница кроз протеклих сто година.

Да би се то осигурало, образовани су одбори за прославу у свим железничким дирекцијама и свим јединицама југословенских железница, са задатком да организују прославе на сво-

јим територијама. Осим тога, ови одбори имали су задатак да прикупе материјал за велику железничку изложбу „Сто година железница у Југославији“, која се припремала у 7 великих сала Модерне галерије у једном делу парка Тиволи у Љубљани.

Припремама за прославу руководио је Централни одбор у Министарству железница ФНРЈ. Претседник тог одбора био је друг Благоје Богавац, тада помоћник министра железница. Писац ових редова био је такође члан Централног одбора и руководио припремама за изложбу. Кад је овај посао са успехом завршен, одлучено је да се историски материјал са ове изложбе преузме, а одбори за прославу претворе у одборе за железнички музеј, са задатком да проналазе и прикупљају историско-музејски материјал из постанка и развоја наших железница.

Одлука да се одбори за прославу претворе у одборе за железнички музеј чији је задатак проналажење и прикупљање историско-музејског материјала, значила је истовремено и постављање конкретног задатка да се приступи систематском раду на прикупљању, сређивању и обради историско-музејског материјала из постанка и развоја наших железница, и реализовање давнашње жеље напредних железничара да се и код нас, у нашој земљи, створи специјалан Железнички музеј.

Првог фебруара 1950 године, решење о оснивању Железничког музеја у Београду било је потписано. С обзиром да Железнички музеј у Београду има савезни значај, да је то централни Железнички музеј ФНРЈ, решење су потписали Министар железница ФНРЈ Тодор Вујасиновић и Министар за науку и културу Владе ФНРЈ, Родољуб Чолаковић.

Према томе, ни са формалне стране није више било сметње за рад на организовању и стварању Железничког музеја.

Међутим, већ на самом почетку било је јасно да материјал са којим се располаже није довољан. Требало је, дакле, одмах предузети мере за органи-

зовано и планско сакупљање историско-музејског материјала. Али, да би се томе послу приступило и образовани одбори могли корисно да послуже, требало је одборима, односно људима на терену дати детаљна упутства и рећи шта се жели, шта треба и како треба, пошто је ово сасвим нов сектор послова, до сада скоро потпуно непознат нашим људима.

На основу одлуке о претварању одбора за прославу у одборе за железнички музеј и решења о оснивању Железничког музеја у Београду, израђено је и прво детаљно Упутство за проналажење и прикупљање историско-музејског материјала за Железнички музеј у Београду.

У прво време, резултати су били изванредно добри. Активност наших људи на терену, за које је овај посао био сасвим нов и добровољан, била је на завидној висини. Највише материјала сакупљено је баш у том почетном периоду. Томе је допринела и наша штампа, која је ову акцију свесрдно помагала.

Навешћемо неколико ствари за које сматрамо да имају велику историско-музејску вредност:

— локомотиве серије 124.001 и 124.004 из 1861 године. Ова последња реконструисана је на стање из 1861 године и налази се у Београду на станици. Модел ове локомотиве налази се у музеју;

— „Рама“, локомотива која је вукла свечани воз за Сарајево 1882 године, реконструисана на стање из 1877 године, налази се у Београду;

— локомотива „Милан“, изграђена у Мајданпеку 1882 године. То је уједно прва локомотива израђена у нашој земљи. Налази се у Београду, чека реконструкцију и конзервирање;

— локомотива из Пуле, по мишљењу стручњака најстарија локомотива у нашој земљи, донета у Пулу пре сто година непосредно из Енглеске у пулски арсенал;

— радничка локомотива са два димњака из Костолца.

Осим ових, музеј располаже са још неколико најинтересантнијих и најкарактеристичнијих локомотива и кола, која се услед недостатка простора у музеју не могу изложити.

Драгоцен докуменат је и „карнет“ — дневник Антонија Панића, вођен на француском језику док је Панић био у Анверсу у Белгији на пракси 1883/84 године. Из дневника се види да је у Београду постојала Железничка школа 1881/82 године. По свој прилици, то је једна од првих железничких школа у Европи.

Посебну интересантност претставља једна оригинална збирка картонских карата европских железница сакупљених у времену од 1900—1941 године. То је једина збирка ове врсте код нас.

Огромна збирка докумената, оригиналних фотографија и слика, књига, часописа и листова, првих прописа на нашим железницама, оригиналних пројеката железничких пруга и објеката, и много другог, интересантног и историски значајног материјала, чини имовину Железничког музеја у Београду.

Паралелно са акцијом за проналажење и прикупљање архивско-музејског материјала из постанка и развоја наших железница, борбом за простор и уређење већ добијених просторија и другим проблемима који су из ових проистицали, израђена је и Тематска структура Железничког музеја у Београду, као основа за рад са детаљно разрађеним темама. Пошто је прихваћен историско-развојни принцип у излагању и обради материјала, материјал је подељен овако:

1) Општа историја железница — у којој се приказују напори прогресивних људи за стварање једног моћног превозног средства као што су железнице, постављање кола на колосек, израда првих парних кола, изградња прве железничке пруге у свету, победа Стивенсонове „Рокете“ а тиме и парне вуче, отварање пруге Ливерпул—Манчестер од кад и почиње историја железница, изградња првих пруга у

Европи итд. све до 1849 године, до изградње првих пруга у нашој земљи.

2) Изградња првих железничких пруга у нашој земљи — посебно за Словенију 1849, Хрватску 1862, Босну и Херцеговину 1872, Македонију 1873, Србију 1884 и Црну Гору 1909.

3) Железница у старој Југославији — наслеђено стање железница после Првог светског рата, политика грађења железница ненародних режима, афере и експлоатација особља итд.

4) Борба железничара Југославије за права радничке класе — први штрајкови железничара у нашој земљи, железничари у револуционарном периоду 1918—1920 године, Генерални штрајк железничара 1920 године и даља борба железничара за време владавине ненародних режима.

5) Југословенске железнице и железничари кроз НОБ и Народну револуцију — одлазак у партизане, саботаже и диверзантске акције, изгинули и стрељани железничари, партизанске железнице, првоборци и железничари — народни хероји.

6) Железнице у новој Југославији — обнова порушене железничке мреже и успостава саобраћаја, изградња омладинских и пионирских пруга, петогодишњи план железничког транспорта, даља изградња железничких пруга и објеката, улога железница и учешће железничара у изградњи социјализма, савремена железничка техника код нас и у свету итд.

Ове основне теме даље се разрађују по гранама: пруге и пружна постројења, мостови и тунели, железничка возила — локомотиве и кола, везе и сигнално-сигурносна постројења, саобраћај и транспорт, спремање и уздизање кадрова, железничка штампа и издавачка делатност, стручна и научна железничка литература, друштвени живот железничара итд. итд.

Овако израђена тематска структура прихваћена је од колегијума Министарства железница ФНРЈ у целини и у детаљима.

Имајући пред очима основне циљеве савремених музеја, а нарочито задатке музеја у епохи изградње социјализма код нас, трудили смо се да у постављању изложбе будемо што је могуће једноставнији и што је могуће јаснији, или, како се то још каже, што је могуће лакши. Желели смо да будемо разумљиви, приступачни и што ближи народу — што ближи онима који од овога треба и неке користи да виде, да нешто науче.

Трудили смо се, осим тога, да кроз документарну фотографију, карте развоја наших железница, разне прегледе, макете и моделе, и разне друге предмете и документа којима се данас располаже, у једном захвату дамо преглед постанка и развоја наших железница, као и борбе, живота и рада наших железничара од изградње прве железничке пруге у нашој земљи до данас и то: историски и развојно.

Сама изложба „Кроз историју југословенских железница“ изгледа отприлике овако:

Кратак преглед постанка железница — од првих покушаја из 1765 године постављањем рударских колица на дрвене колосеке, изградња првих парних кола и прве железничке пруге на свету између Стоктена и Дарлингтона у Енглеској 1825 године, изградња прве практичне парне локомотиве, славне Стивенсонове „Рокете“ и предаја саобраћају пруге Ливерпул — Манчестер 1830 године, такође у Енглеској кад и почиње историја железница, то чини уводни део изложбе у музеју.

Овај део дат је у фотокопијама великог формата, бистом Стивенсона из 1899 године и моделом једне од његових локомотива.

Да континуитет, до изградње прве железничке пруге код нас, не би био прекинут, једна карта Европе говори о изградњи првих пруга у Европи — и главним међународним везама данас.

Историја наших железница почиње изградњом прве железничке пруге у нашој земљи, Марибор—Цеље—Зидани Мост—Љубљана и доласком првог воза у Љубљану 17 септембра 1849 годи-

не. Тај моменат приказује уметничка слика у уљу коју је израдио академски сликар Стане Кумар из Љубљане за прославу стогодишњице наших железница 1949 године.

Пластичне карте, прегледи и разна документа у речи и слици, говоре о изградњи првих железничких пруга у појединим југословенским земљама — Словенији 1849, Хрватској 1862, Босни и Херцеговини 1872, Македонији 1873, Србији 1884 и Црној Гори 1909 године. Ту су и порушене пруге у Србији у Првом светском рату и карта железничке мреже наше земље у моменту стварања заједничке државе Јужних Словена, Југославије из 1918 године.

Једна пруга дуж читаве просторије са тереном између два тунела са низом модела локомотива и кола, сигналимa и другим железничким објектима и материјалом, све у размери 1:10 допуњује овај преглед.

Кратак осврт на стање наших железница у старој Југославији са картом железничке мреже из 1941 године и изграђеним пругама у периоду између два велика рата, завршава се великим графиконом железничке станице Београд из 1953 године. Ту је и оригинални пројекат зграде Генералне дирекције државних железница у Београду — рад професора Универзитета Светозара Јовановића из 1924 године и заједничка слика I класе свршених слушалаца Државне железничке саобраћајне школе у Београду из 1922/24 године.

Борба железничара за слободу наше земље, борба за права радничке класе Југославије, учешће железничара у Народноослободилачкој борби и Народној револуцији, којој су железнице дале 13 народних хероја, приказана је у посебном одељењу. Ту су фотокопије првих железничких листова — новина, документа о генералном штрајку железничара Југославије из 1920 године, а ту је и одлука друга Тита којом се 15 април, дан када је отпочео Генерални штрајк железничара 1920 године, проглашује за Дан железничара Југославије.

Ту су и документа из диверзантских акција, саботаже, извештаји о стрељаним и изгинулим железничарима, оптужбе усташа противу железничара итд., а ту су и железничари — народни хероји.

Једна карта и једна огромна фото-монтажа порушених железничких пруга и објеката у Југославији, поред неколико других фрагмената-модела плуга за рушење железничких пруга, макета порушене железничке радионице, са статистичким подацима, у следећем одељењу, говоре о стању наших пруга, односно наших железница после свршетка II светског рата.

Покидане железничке пруге, порушене железничке станице, ложионице и радионице, развучен и уништен возни парк, порушени мостови и тунели — то је оно што смо наследили од фашистичких окупатора по завршетку II светског рата.

А, онда... Онда долази обнова и огромни напори да се изврше основни задаци I петогодишњег плана, које су железничари Југославије извршили за 4 године, омладинске и пионирске пруге, борба за високу продуктивност — превлачење тешких возова, неки успеси наше железничке индустрије, спремање и уздизање кадрова, итд. итд. Ту су и велика платна наших познатих сликара: Обнова савског моста 1946 од Ивана Радовића, Боровнички вијадукт од Ст. Кумара, станица Љубљана од Ст. Кумара, Омладина гради пругу од Боже Илића и Остружнички мост од Ђорђа Божана.

Преглед се завршава великом картом развоја железничке мреже Југо-

славије од 1849 године до данас, одвојено по етапама грађења.

Централно место ове просторије заузима огромна макета Шаргана, планинског масива између Титовог Ужица и Вардишта са чувеном и целом свету добро познатом „шарганском пругом“. Управо, делом пруге који везује станице Шарган—Витаси и Мокру Гору, који спада у најинтересантније и најсмелије постављене пруге у свету. Макета је рађена у размери 1:300 и запрема простор од око 45 квадратних метара са око 70 метара пруге, 20 тунела и механизованим постројењима на прузи.

Уз остали материјал који допуњује овако постављену изложбу, завршни део чине прегледи савремене железничке технике код нас и у свету, збирка најразноврснијих картонских карата и других превозних докумената, збирке најстаријих железничких прописа, железничких расправа, стручне железничке литературе и савремене железничке штампе.

Што се тиче даљих планова музеја и рада у њему, поред даљег прикупљања и сређивања историско-музејског и архивског материјала из постанка и развоја наших железница и попуњавања изложбе у музеју, Железнички музеј предвиђа припремање једне покретне изложбе која би у једном дужем периоду обишла све важније центре у земљи, као и посебне тематске изложбе које би се повремено организовале у центрима где се за то укаже потреба.

Д. С. Ј.

LES MUSÉES DE BEOGRAD

MUSÉE NATIONAL

L'année 1844 peut être prise comme date de fondation du Musée National, car c'est cette année-là que Jovan Sterija Popović a adressé une circulaire aux préfectures leur demandant de collecter les objets d'art intéressant le Musée. Mais l'intérêt porté aux

antiquités était, évidemment, antérieur à cette circulaire. Le premier inventaire du Musée date de 1848, et Filip Nikolić a été nommé en 1856 premier bibliothécaire et conservateur du Musée. Le Musée n'était pas séparé de la bibliothèque jusqu'en 1881, date de la

publication de la loi sur la Bibliothèque Nationale et le Musée, séparant ces deux institutions. Le Musée était tout d'abord installé dans le bâtiment du capitaine Miša, mais puisque les collections augmentaient rapidement, il déménagea dans le bâtiment de l'actuelle Faculté des Sciences. Au cours de la I-ère guerre mondiale le bâtiment fut en partie détruit par les obus et les collections furent dépareillées par les soldats ennemis, qui ont emporté des exemplaires précieux.

En 1923 le Musée fut installé à 58, rue Knez Miloša. Ce bâtiment ne répondait pas aux principes de muséologie, pourtant les collections étaient accessibles au public, ainsi que le lapidarium, installé dans la cour. En 1930 le Musée National change le nom en Musée d'histoire et d'art, et en 1935 il devient le Musée du Prince Paul. Après la libération il prend le nom du Musée d'Art.

L'activité principale du Musée, avant la Seconde guerre mondiale, était de compléter les collections des tableaux et d'organiser des expositions de peinture étrangère. Une revue, éditée par le Musée: »Umetnički pregled« (Revue de Beaux Arts) paraissait tous les mois.

La réorganisation du Musée fut entreprise après la libération suivant un plan prévoyant de compléter les collections et de les classer avec méthode. Une série d'expositions sur des thèmes variés fut organisée. Et les reconnaissances archéologiques du terrain étaient également entreprises.

En 1948 le Musée s'installe dans le bâtiment appartenant autrefois à la Bourse, mais comme ces locaux n'étaient pas suffisants, on procéda en 1951 à la réadaptation du bâtiment du Crédit Foncier et le Musée y trouva des locaux beaucoup mieux appropriés.

Le Musée a actuellement les sections suivantes: préhistoire, antiquité, Moyen-Age, numismatique, galerie de l'art moderne yougoslave, galerie de l'art étranger, service de propagande, service de restauration et conservation, et enfin des ateliers.

MUSÉE ETHNOGRAPHIQUE

Le Musée ethnographique fut fondé en 1901 sur l'initiative de l'historien serbe Sto-

jan Novaković. Mais le noyau de ce Musée existait déjà depuis cinquante ans dans le cadre du Musée National. Les documents sur »L'état du Musée National serbe en 1844—1846« prouvent l'existence des collections de bijoux, de vaisselle en terre cuite, des talismans etc.

Le Musée possède de très belles collections de costumes nationaux serbes, groupés par régions, ainsi que des collections d'objets d'art folklorique. L'exposition permanente de l'art populaire — exposition qui a fait le tour des pays occidentaux — permet de juger de la richesse de ses collections, qui réunissent plus de 40.000 exemplaires.

MUSÉE D'HISTOIRE NATURELLE DE SERBIE

C'est à l'initiative de l'Association des Professeurs et de la Société Géologique de Serbie que fut fondé le Musée d'Histoire Naturelle ouvert au public en 1904.

Ce musée possède entre autres une très belle collection de cristaux de Trepča, dont certains exemplaires sont uniques au monde, ensuite une collection de la faune notamment des mammifères, d'insectes, d'oiseaux, de mollusques, sans parler d'herbier complet de la Péninsule Balkanique.

Deux instituts — l'Institut de protection d'études scientifiques des raretés naturelles de Serbie et l'Institut écologique et biogéographique travaillent au sein du Musée. Le Musée édite également »La Revue du Musée d'Histoire Naturelle de la Serbie«, qui a développé une grande activité d'échanges avec des instituts scientifiques à l'étranger.

MUSÉE PÉDAGOGIQUE DE LA VILLE DE BEOGRAD

Créé en 1903 par l'Association des instituteurs, ce musée portait d'abord le nom de Jovan Gavrilović, grand mécène de l'Association. Une exposition d'objets servant à l'enseignement était ouverte en permanence aux instituteurs. Sérieusement endommagé au cours de la Seconde guerre mondiale, il a pu être réorganisé et sert à l'information des instituteurs. Le Musée a pour but de présenter, d'une part, les collections d'objets servant à l'enseignement moderne, tels que laboratoires, maquettes de maisons, d'usines

et de barrages, moulages pour l'enseignement de l'anatomie, cartes en relief, collections de papillons etc. — et d'autre part de tracer l'historique de l'enseignement chez nous.

MUSÉE DE L'ARMÉE YOUGOSLAVE

Le Musée de l'Armée pourra fêter cette année son cinquantenaire. Fondé en 1904 ce Musée se trouve au parc de Kalemegdan dans la Ville Haute au sein des remparts. Ses collections sont groupées autour de deux sujets principaux, le premier groupe est consacré à l'Histoire des guerres menées par nos peuples depuis le Moyen Age et le second à la lutte libératrice au cours de la dernière guerre. Ces collections comprennent des armes, des maquettes de fortifications, des photographies, des documents écrits, des cartes, — qui permettent de suivre le développement de l'art militaire depuis l'époque classique.

MUSÉE DE LA FORÊT ET DE LA CHASSE

Depuis 1931 les collections de ce Musée se trouvaient à Topčider, près de Beograd. Elles réunissaient des exemplaires de la faune de Serbie, dont ceux des oiseaux du Marais d'Obed sont particulièrement intéressants, car ils représentent des espèces déjà disparues. La photothèque du Musée permet au visiteur de se faire une idée d'ensemble sur les forêts du pays. Provisoirement, les collections du Musée se trouvent à la Faculté de Sylviculture à Zemun.

MUSÉE DE L'ÉGLISE ORTHODOXE

Fondé en 1936 sur l'initiative du patriarche Varnava et organisé par le professeur Dr. Grujić, ce Musée a pour but de présenter le développement de l'église orthodoxe serbe dans le cadre d'une exposition permanente. Installé, actuellement, dans une partie du Palais patriarcal, adaptée à ses besoins, le Musée possède de très belles collections d'icônes, de gravures, de manuscrits, de broderies, de livres liturgiques etc. Parmi les exemplaires les plus intéressants viennent sans doute la coupe d'Yvan le Terrible (XVe), l'évangile de l'évêque Maxime,

la broderie de madame Despina, épouse de Gnagoul IV Bassaraba, la broderie de la duchesse Yéfimia (XVe), la robe du roi Lazare (XIVe) etc.

MUSÉE DE LA VILLE DE BEOGRAD

Dès 1929 il fut décidé que le matériel des archives de la Mairie de Beograd — documents, plans, gravures, sera réuni et représentera le noyau du Musée de la ville. Le Musée et la Bibliothèque de la ville furent inaugurée en 1931. Ne pouvant pas organiser des expositions permanentes faute d'espace ce Musée organisait des expositions temporaires groupant le matériel des collections autour d'un thème central.

En 1940 le Musée fut séparé de la Bibliothèque. Ayant souffert des bombardements au cours de la guerre, le Musée fut réorganisé après la libération. Plusieurs expositions ont été organisées réunissant les objets des collections du Musée et des collections privées, dont «Développement urbanistique de la ville de Beograd à travers les siècles» (1949), «Vie et oeuvre de Jovan Sterija Popović» (1951), «Les paysages de Beograd» (1951) et «La collection des peintures de Pavle Beljanski» étaient particulièrement réussies.

Les collections du Musée, complétées sans cesse depuis la libération par des achats et des legs concernent la préhistoire, l'époque romaine, le Moyen Age, l'époque turque l'époque autrichienne, ensuite le Musée possède des collections numismatiques, historiques, ethnographiques ainsi que des gravures et lithographies, des oeuvres d'art — paysages et portraits. Une bibliothèque, complétée par des microfilms, fournit des documents sur Beograd.

Etant donné les locaux exigus et peu appropriés aux besoins du Musée, la construction d'un nouveau bâtiment est prévue, le terrain est déjà trouvé et le plan du Musée sera choisi par voie de concours.

Le Musée édite des albums et catalogues tels que «Beograd dans les gravures anciennes» — «Catalogue de l'exposition de la collection Beljanski», — «Exposition Vie et oeuvre de Sterija Popović».

Le Musée de la ville de Beograd dirige également le Musée du 5 juillet et le Musée des imprimeries illégales.

LES COLLECTIONS DE MINÉRAIS,
MINÉRAUX ET ROCHES

de l'Institut des recherches géologiques et géophysiques de la R.P. de Serbie

Le travail sur l'organisation du «Musée de l'Institut» a commencé dès 1937, mais faute de collections complètes ce travail n'a pas abouti à la création d'une exposition. En 1951 l'Institut a obtenu des locaux appropriés et au mois de novembre une exposition présentant la richesse de la Serbie en minerais a pu être ouverte au public. Les collections minéralogiques et pétrographiques du Musée sont complétées tous les jours. Elles représentent le noyau du futur Musée Géologique.

MUSÉE DE VUK ET DE DOSITEJ

La maison où fut autrefois installée la Haute Ecole Serbe (le lycée créé en 1808 par Dositej Obradović) abrite aujourd'hui le Musée de Vuk Karadžić et de Dositej Obradović, grands réformateurs culturels serbes. Le Musée, ouvert en 1949, réunit les documents, les lettres, les livres et les photographies de ces deux grands hommes. Une bibliothèque spécialisée avec une petite salle de lecture est annexée au Musée et permet aux chercheurs d'étudier les documents et la littérature sur Vuk et Dositej.

MUSÉE DES IMPRIMERIES ILLÉGALES

Dans la rue Banjički Venac 12, à Dedinje, se trouvait une imprimerie illégale du Parti de 1941 jusqu'en 1943. C'est dans cette maison que le Musée des imprimeries illégales fut ouvert le 1er mai 1950. La disposition des pièces et des meubles reste telle qu'elle était à l'époque où Slobodan Jović et Branko Djonović, morts héroïquement en 1944, y imprimaient des tracts, affiches, journaux et même une Histoire du Parti bolchevique, volume de 320 pages en 500 exemplaires. Des photographies et des maquettes d'autres imprimeries illégales illustrent le travail de la presse illégale depuis 1939.

MUSÉE DU 5 JUILLET 1941

Le Musée du 5 juillet 1941 — se trouve à Beograd, Boulevard du Maréchal Tito 10a. C'est dans cette maison que le Politbureau

du Parti Communiste Yougoslave a décidé, le 5 juillet 1941, d'entrer en lutte contre l'occupant.

Le musée conserve des photographies et des documents sur la lutte pour la libération ainsi que des photos des démonstrations de mars 1939 et des manifestations du 27 mars, qui précèdent chronologiquement les documents sur la résistance. Des exemplaires de la presse illégale et des armes, souvent improvisées, des partisans, complètent les collections du Musée.

La pièce où eut lieu la réunion historique et celle où le Maréchal Tito vécut dix jours en 1941 ont l'aspect qu'elles avaient à l'époque

MUSÉE DES ARTS DÉCORATIFS

Fondé par la décision du gouvernement de la RP de Serbie en novembre 1950, ce Musée a pour but de réunir et de conserver les objets d'art décoratifs et d'étudier, du point de vue historique et technique, le développement et les styles des arts décoratifs en Serbie.

Une exposition permanente permet d'y suivre le développement des arts décoratifs dans les différents domaines d'activité artisanale en Serbie.

Le Musée a publié jusqu'à présent un «Catalogue de l'exposition permanente», le catalogue de l'exposition «Le livre manuscrit et le livre imprimé» et le catalogue de l'exposition «Travaux d'art en métal». Ces deux dernières expositions étaient également organisées par le Musée.

CINÉMATHEQUE YUGOSLAVE

La Cinémathèque yougoslave, fondée en 1949 et dotée par l'Etat des moyens financiers considérables, a rapidement pris un rôle non négligeable dans la vie culturelle du pays, en réunissant de nombreuses copies de films, ainsi qu'une documentation photographique importante.

Une riche bibliothèque (plus de 2500 ouvrages techniques et 50 revues cinématographiques, qui arrivent régulièrement) une photothèque importante (plus de 30.000 photos) et un catalogue de films (conservés dans les six entrepôts répondant à toutes les exi-

gences de la technique moderne) — sont à la disposition du public. Au Musée, des expositions périodiques sont ouvertes au public et dans la salle des projections de films de valeur ont lieu tous les jours.

La Cinémathèque yougoslave fait partie de la F.I.A.F. (Fédération Internationale des Archives du Film), dont le siège est à Paris, elle a des contrats suivis avec onze de ses membres et entretient un échange constant de films intéressants. Sa richesse (5.000 films) lui vaut une belle renommée dans la fédération.

LE MUSÉE DU THÉÂTRE

Une exposition à l'occasion du 80e anniversaire du Théâtre National de Beograd a fait sentir le besoin urgent de créer un Musée, qui réunirait et conserverait des documents sur la vie théâtrale en Serbie. Le Musée fut fondé l'année suivante, — 1950. Installé dans une maison construite en style serbe-balkanique de 1830, ce musée plonge le visiteur, dès l'entrée, dans l'ambiance de l'époque des premiers théâtres en Serbie. Les collections de ce Musée réunissent une documentation importante: notamment des photographies, des lettres, des affiches, des coupures de presse et des disques, souvent uniques, des acteurs serbes. Le Musée possède également une bibliothé-

que considérable d'oeuvres théâtrales, dont certaines sont éditées au XIX et même au XVIII siècle.

LA GALERIE DES FRESQUES

Fondée en 1953 cette galerie réunit des copies de fresques et des moulages de portails, caractéristiques pour notre art médiéval. Le noyau de cette Galerie fut l'Exposition de l'Art Médiéval Yougoslave de Paris en 1951. La Galerie est complétée par de toujours nouvelles copies.

MUSÉE DE CHEMINS DE FER

Ce Musée, fondée en 1950 et ouvert au public en 1953 — réunit la documentation sur l'histoire générale des chemins de fer — notamment des maquettes de vieilles locomotives de 1861, des premières locomotives construites en Serbie, qui se trouvent à la gare de Beograd — ensuite la documentation sur les premières lignes de chemins de fer en Serbie, sur l'état des chemins de fer en Yougoslavie entre les deux guerres et sur la lutte des cheminots pour leurs droits, enfin la documentation sur la participation des cheminots aux combats pour la libération et sur la reconstruction du réseau ferroviaire après la guerre.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Masque en or de Trebenište (Musée national)	Fig. 11 — Différents objets appartenant au camarade Tito durant la Guerre de la libération nationale (Musée de l'Armée)
Fig. 2 — Ivan Meštrović: Souvenir (Musée national)	Fig. 12 — Le Lycée de Dositej, qui abrite actuellement le Musée de Vuk et de Dositej (Gospodar Jevremova 21)
Fig. 3 — Toma Rosandić: Le joueur à la harpe (Musée national)	Fig. 13 — Intérieur de l'imprimerie illégale du Comité Central du P.C.Y. à Banjički Venac 12 (Musée des imprimeries illégales du Parti)
Fig. 4 — Edifice du Musée ethnographique de 1901 à 1938	Fig. 14 — La pièce où fut prise la décision sur l'organisation de l'insurrection nationale en 1941 (Musée du 5 juillet 1941)
Fig. 5 — Ancienne porte de la maison de «serdar» Micić de Čajetina	Fig. 15 — Le Musée ambulant de la Cinémathèque Yougoslave
Fig. 6 — Aspect du Musée de l'Armée en 1904	Fig. 16 — Façade du Théâtre national à Zeleni venac, projet de 1852 (Musée du Théâtre)
Fig. 7 — Armes préhistoriques, reconstruction (Musée de l'Armée)	Fig. 17 — Premier sceau du Théâtre national à Beograd (Musée du Théâtre)
Fig. 8 — Armes à feu du XV ^e au XVIII ^e siècle (Musée de l'Armée)	
Fig. 9 — Les drapeaux des détachements de la Première insurrection serbe (Musée de l'Armée)	
Fig. 10 — Le canon de Karadjordje (Musée de l'Armée)	